

Núm. 5 | Octubre de 2007 | DOSSIER

Ciutats en la societat de la informació

Ciutats en la societat de la informació, una introducció.....	1
Ramon Ribera-Fumaz, Pep Vivas i Francesc González	
1. Escalant la jerarquia urbana: noves formes de governança neoliberal a Europa.....	6
Sara González	
2. Ciutats, mobilitats i tecnologies: cap a la Barcelona mòbil.....	14
Pep Vivas i Ramon Ribera-Fumaz	
3. Esdeveniments culturals a les ciutats i les destinacions turístiques catalanes	23
Francesc González	
4. Mecanismes de videovigilància en la societat de la informació.....	31
Jesús Rojas	
5. Eines bibliogràfiques per a passejar per la ciberciutat actual.....	38
Óscar López	

introducció

Dossier «Ciutats en la societat de la informació»

Ciutats en la societat de la informació, una introducció

Ramon Ribera-Fumaz, Pep Vivas i Francesc González

Data de presentació: juliol de 2007

Data d'acceptació: setembre de 2007

Data de publicació: octubre de 2007

La suggerent lectura inaugural que William J. Mitchell presenta en aquest número és un possible futur urbà: el de la ciutat intel·ligent. En fer-ho, Mitchell se centra, entre altres coses, en dos aspectes de gran importància per a entendre la ciutat contemporània i el seu futur: d'una banda, pren una perspectiva històrico-evolutiva; de l'altra, ho exemplifica mitjançant un dels aspectes clau, no tan sols de l'organització de les ciutats actuals, sinó també de la societat global i de la informació: la mobilitat.

Mitjançant aquests dos aspectes s'estructura aquest article introductor al dossier sobre ciutats en la societat de la informació. Ja des de la prehistòria, les capacitats d'èxit i creixement de les urbs depenien, en gran mesura, de la seva competència per atreure i distribuir (moure) mercaderies, persones i poder (Yeoh, 2006; Soja, 2000). De la mateixa manera, el paper prominent de les ciutats i la mobilitat en l'organització social tampoc no són nous. Per exemple, Ferrand Braudel, en el seu estudi del mediterrani premodern, ja definia l'economia i la societat d'aquesta regió com «la suma de les seves rutes: rutes de terra i marítimes, rutes seguint rius i costes», rutes que connectaven i creixien al voltant de les ciutats i que eren «la sang que dona vida a la regió [...], la infraestructura de tota història coherent» (1995, pàg. 282). Però si el moviment i les ciutats han estat sempre presents a la vida de les ciutats, l'arribada de la modernitat les reforçà. Tal com emfasitza Richard Sennet, l'urbanista il·lustrat «va convertir el moviment en un fi en si mateix» (1997, pàg. 282). Dels grans bulevards del baró Haussmann als cinturons de ronda i autopistes urbanes de Robert Moses a Nova York o d'en Porcioles a la Barcelona del desenvolupisme, la ciutat s'organitza cada cop més al voltant de la circulació.

Aquesta tendència no tan sols ha arribat als nostres dies, sinó que també s'ha accelerat i té un paper clau en l'organització econòmica, social i política de la ciutat. Quantitativament, només cal donar un cop d'ull als indicadors de mobilitat de qualsevol ciutat europea per a comprovar el nombre creixent de persones (treballadors, immigrants, turistes, etc.), objectes (mercaderies) o fluxos (informació, energia, aigua, etc.) que circulen en vehicles, trens, avions, vaixells, cables, carrers, canals, etc. Qualitativament, els processos de globalització han donat un impuls a la mobilitat de capital, de treballadors i de coneixement. Les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) també han obert noves oportunitats, que ens porten a un món cada cop més mòbil, amb noves pràctiques econòmiques mòbils (la deslocalització i els sistemes de producció integrats però escampats globalment, el teletreball, les oficines virtuals, etc.) i socials (noves formes de turisme popular com, per exemple, l'impacte de les línies aèries de baix cost, la suburbanització, etc.). Estratègicament, governs i actors clau en el desenvolupament de les ciutats són cada cop més conscients del paper que té la capacitat de connexió i gestió del moviment com a factors importants per a la competitivitat dels seus territoris. Els grans debats sobre la ciutat se centren cada cop més sobre les infraestructures que permeten el moviment (ampliacions d'aeroports internacionals, trens d'alta velocitat, zones logístiques, nous accessos viaris a la ciutat, etc.).

En aquest context, donada la importància de la mobilitat per a entendre les societats actuals i els reptes del futur, no deixa de sobtar que tradicionalment les ciències socials hagin estat més centrades en anàlisis estàtiques (Urry, 2005).¹ En els darrers anys, però, han començat a sortir diversos enfocaments teòrics que

1. Amb excepcions com, per exemple, Adam Smith, Karl Marx, Georg Simmel o Ferrand Braudel, els quals van posar el moviment i la circulació al mig de les seves anàlisis.

mouen el seu objecte d'estudi d'un marc relativament immòbil dels processos urbans a una òptica relacional de com la ciutat es construeix en relació al moviment.

Existeix un consens generalitzat que l'avançament en els processos de globalització –facilitats en gran mesura per a l'ús de les TIC– ha comportat el desmantellament de l'ordre socioeconòmic fordista centrat al voltant de l'estat nació, la reducció dels entrebancs a la mobilitat de factors i un increment, tant quantitatiu com qualitatiu, dels moviments. Aquests processos s'ha conceptualitzat freqüentment des de perspectives que redueixen la importància del territori a explicar la globalització. Especialment influents en els darrers anys han estat dos corrents de pensament: l'hiperglobalista (per exemple, Ohmae, 1995) i els enfocaments desterritorialitzadors (per exemple, Deleuze *et al.*, 1994).² El primer entén la globalització i la hiper mobilitat com una tornada a l'estat natural de les relacions econòmiques i socials entre individus i actors, sense la mediatització d'estats nació, seguint la tradició liberal. El segon argumenta que la consolidació de la globalització i la pèrdua de sobirania dels estats nació representen la fi de les barreres espacials i la desarticulació de mitjans de poder territorialitzats. Aquests enfocaments, però, s'han criticat fortament. D'una banda, s'ha acusat els arguments hiperglobalistes de simplificar i naturalitzar un procés social obert com és la globalització (Dicken, 2007). De l'altra, s'ha acusat els enfocaments desterritorialitzadors d'obviar les dinàmiques històrico-geogràfiques espacials que ha implicat la globalització (Elden, 2005) i en especial, la continuada importància d'actors ancorats territorialment com ara l'Estat (Jessop, 2005).³

En aquest sentit, des de diferents aproximacions teòriques han sorgit, recentment, conceptualitzacions de la globalització i de l'augment de les mobilitats que, en lloc de considerar inevitable el moviment de persones, idees i objectes, es pregunten com es produeixen aquests moviments políticament, econòmicament, materialment i simbòlicament; es pregunten, per tant, per com el moviment es fa possible, cobra sentit i el paper que té en la creació de desigualtats socials i econòmiques (Hannam *et al.*, 2006; Heynen *et al.*, 2006; Castells *et al.*, 2006; Graham *et al.*, 2003). En aquestes literatures preocupen especialment les anàlisis de la infraestructura material i institucional del moviment i les condicions polítiques que encoratgen o desinhibeixen la circulació. L'existència de circulació és tant sobre els fluxos en si mateixos com en la infraestructura canalitzant d'aquests fluxos

(Caletrío-Garcerá *et al.*, 2007). Acompanyant els processos de desterritorialització, la globalització comporta també processos de reterritorialització (Elden, 2005). En altres paraules, per tal d'eliminar les barreres espacials al moviment de persones, mercaderies, capital i idees (desterritorialització), són necessàries noves configuracions territorials relativament fixes i immòbils (reterritorialització) que permetin la contínua circulació de persones, capital, objectes i idees. Aquests processos constitueixen la construcció d'un «fix espacial» (Harvey, 1999).

En concret, a diferència de l'era fordista, actualment estem assistint a processos de reterritorialització, en què les relacions socials s'articulen en diferents nivells o escales, amb noves topografies de xarxa i en què cap forma socioespacial no té l'hegemonia de la qual l'estat nació va gaudir. En aquest nou ordre en formació, les ciutats tenen un paper determinant (Brenner, 2004; Jessop, 2007). En particular, pel que fa a les regions urbanes, la globalització no tan sols ha reforçat el paper d'aquestes d'integrar-se en elles mateixes i en els fluxos dels seus estat nació (Sassen, 1991; Brenner *et al.*, 2006), sinó que també ha reforçat la tendència envers la concentració de la riquesa i de la població cap a indrets urbans particulars (Zook, 2005; Hudson, 2006). En aquest sentit, la capacitat per a gestionar i canalitzar els fluxos de moviment (globals nacionals o locals) s'ha convertit en un factor crític per a la inserció de les economies i societats nacionals/locals dins els processos globals de la societat de la informació.⁴ Aquesta reactivació de les ciutats dins la societat del coneixement i en particular de les noves estratègies urbanes a Europa és el tema que discuteix la professora Sara González en la primera contribució al dossier. En particular, comparant les transformacions de Bilbao, Milà i Newcastle, l'article analitza els canvis en la governança urbana dins el marc de la globalització i la creixent urbanització neoliberal per tal de recol·locar aquestes urbs en les noves jerarquies urbanes europees.

Però la construcció de «fixos espacials», contràriament a allò que pugui semblar, no és cap dimensió estàtica. És un procés dinàmic que ni garanteix l'èxit a atreure els fluxos, ni la seva gestió a llarg termini (Harvey, 1999). De fet, a mesura que els processos de globalització es van aprofundint i mutant, les estructures i infraestructures que permeten el pas dels fluxos econòmics, culturals i socials es van transformant. En aquestes geografies canviants són d'especial importància els nous espais que no tan sols tinguin el paper de nodes distribuïdors del mo-

-
2. Aquests no han estat els únics corrents de pensament que s'han aproximat a la globalització, però han estat realment influents. No obstant això, els estudis sobre la globalització i la pluralitat d'enfocaments existents s'escapen dels objectius i espai disponible en aquest article.
  3. Això no vol dir que les actuals formes d'estat es redueixin a l'estat keynesià organitzat al voltant de l'escala nació. Una de les àrees d'estudi més treballades en el camp de la geografia política és el procés de reescalació de l'Estat cap amunt (per exemple, la Unió Europea) i cap avall (per exemple, la devolució regional) (Brenner *et al.*, 2004; Jessop, 2007).
  4. Tal com nota Brenner (1999, pàg. 433-444), «les ciutats territorialitzen capital mitjançant l'aglomeració d'infraestructures relativament fixes i immòbils, tals com sistemes de transport, subministraments energètics, xarxes de comunicació i altres efectes externs que reforcen formes històricament específiques de producció, intercanvi, distribució i consum».

viment, sinó que també siguin representatius de noves formes de sociabilitat urbana. Aquests nous espais de sociabilitat són els que Pep Vivas i Ramon Ribera-Fumaz, coordinadors d'aquest dossier, analitzen en el segon article. Centrant-se en el cas de les noves estratègies de mobilitat a Barcelona, l'anàlisi se centra en els nous espais nodals de la ciutat i com aquests nous espais representen noves formes de relació entre ciutadans i visitants en la ciutat digital.

Però la mobilitat urbana creixent no es redueix a la producció de nous llocs físics a la ciutat. Algunes de les transformacions més importants de la base econòmica de les ciutats (postindustrials) són el turisme i l'ús d'esdeveniments a la ciutat de cara a la seva promoció. Ni el turisme urbà ni els esdeveniments no són fets nous. Però, a diferència del turisme fordista de la postguerra, són diferents qualitativament i quantitativament (Garay, 2007). La necessitat per part de les ciutats de trobar noves oportunitats a mesura que la seva base industrial desapareix, la liberalització del transport aeri, l'aparició (com ja hem comentat anteriorment) de les línies aèries de baix cost (amb un ús intensiu de les TIC), el turisme urbà de cap de setmana i les noves formes de distribució entre temps de treball i oci són alguns dels factors que ajuden a explicar l'augment espectacular de l'ús d'esdeveniments per a ciutats de totes mides com a part integral de les seves estratègies econòmiques. Aquest nou mapa turístic, en el cas de Catalunya, és el que presenta el també coordinador del dossier, Francesc González, en la tercera contribució a aquest dossier especial.

Però no tot el moviment i comportament urbà és benvingut. En aquest sentit, les TIC tenen un paper clau de controlar i ordenar moviments dins l'espai urbà i regular-ne els usos, i de crear el que s'ha anomenat la *societat vigilada* (*Surveillance Society*) (Lyon, 1994). Els nostres moviments, tant físics com virtuals, són constantment vigilats i controlats. Potser no hi ha exemple més clar que l'ús de circuits tancats de càmeres de televisió (CCTV en el seu acrònim anglès), tant en recintes tancats (aeroports, centres comercials, etc.), com al carrer. La ciutat contemporània està inundada de CCTV i és en aquest aspecte que incideix l'article de Jesús Rojas.

Finalment, en la contribució que tanca el dossier, Óscar López revisa alguns textos clau per a entendre la relació entre TIC i ciutat. En resum, sense voler ser un dossier al voltant de la ciutat intel·ligent, aquest recull d'articles analitza i discuteix quatre aspectes directes i indirectes de l'impacte de les TIC i de la societat de la informació a la ciutat. No són els únics: és difícil que ho siguin, donada la multitud de processos de tot tipus que contribueixen a la producció de la vida urbana contemporània. Però sí que apunten a diferents processos socials, polítics i econòmics que tenen un gran impacte en les actuals trajectòries, tant de les ciutats del nord com del sud global. En aquesta introducció hem observat aquests processos socials, polítics i econòmics des d'un dels trets més rellevants de la ciutat moderna, dins de les transformacions per aprofundir en els processos de globalització

i de les tecnologies de la informació i comunicació: el paper de les ciutats a l'hora de gestionar i atreure la mobilitat creixent de persones, objectes, mercaderies i idees per sobre d'altres escales espacials, com són, per exemple, els estat nació.

Referències bibliogràfiques:

- BRAUDEL, F. (1995). *The Mediterranean and the Mediterranean world in the age of Phillip II*. Berkeley, CA: University of California Press.
- BRENNER, N. (1999). «Globalisation as reterritorialisation: the re-scaling of urban governance in the European Union». *Urban Studies*. Núm. 36, pàg. 431-452.
- BRENNER, N. (2004). *New state spaces: urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford: Oxford University Press.
- BRENNER, N.; JESSOP, B.; JONES, M. [et al.] (eds). (2004). *State/spaces: a reader*. Oxford: Blackwell.
- BRENNER, N.; KEIL, R. (eds.). (2006). *The global cities reader*. Londres: Routledge.
- CALETRÍO-GARCERÁ, J.; RIBERA-FUMAZ, R. (2007, 3-4 de maig). «Mediterranean studies, Braudel and the "mobility turn" in the social sciences». *JISER, Encuentro de Jóvenes Investigadores en torno del Mediterráneo*. Tarragona.
- CASTELLS, M.; FERNÁNDEZ-ARDÈVOL, M.; LINCHUAN, J. [et al.] (2006). *Mobile communication and society: a global perspective*. Cambridge, MA: The MIT press.
- DELEUZE, G.; GUATTARI, F. (1994). *Mil mesetas: capitalismo y esquizofrenia*. València: Pre-Textos.
- DICKEN, P. (2007). *The global shift*. Londres: Sage. 5a. edició.
- ELDEN, S. (2005). «Missing the point: globalization, deterritorialization and the space of the world». *Transactions of the Institute of British Geographers*. Núm. 30, pàg. 8-19.
- GARAY, L. (2007). *El ciclo de evolución del destino turístico. Una aproximación al desarrollo histórico del turismo en Cataluña*. Tesi no publicada, presentada per al grau de doctor al Departament d'Economia i Història Econòmica de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- GRAHAM, S.; MARVIN, S. (2003). *Splintering urbanism: networked infrastructures, technological mobilities and the urban condition*. Londres: Routledge.
- HANNAM, K.; SHELLER, M.; URRY, J. (2006). «Editorial: mobilities, immobilities and moorings». *Mobilities*. Núm. 1, pàg. 1-22.
- HARVEY, D. (1999). *Limits to capital*. Londres: Verso. 2a. edició.
- HEYDEN, N.; KAIKA, M.; SWYNGEDOUW, E. (eds.). (2006). *In the nature of cities, urban political ecology and the politics of urban metabolism*. Londres: Routledge.
- HUDSON, R. (2006). «Region and place: devolved regional government and regional economic success?». *Progress in Human Geography*. Núm. 29, pàg. 618-625.

<http://uocpapers.uoc.edu>

Ciutats en la societat de la informació, una introducció

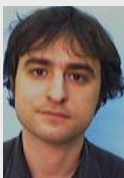
- JESSOP, B. (2007). *State power, a strategic relational approach*. Cambridge: Polity (en premsa).
- LYON, D. (1994). *The electronic eye: the rise of surveillance society*. Londres: Polity.
- OHMAE, K. (1995). *The end of the nation-state*. Nova York: Free Press.
- SASSEN, S. (1991). *The global City: New York, London, Tokyo*. Londres: Verso.
- SENNET, R. (1997). *Carne y piedra: el cuerpo y la ciudad en la civilización occidental*. Madrid: Alianza.
- SOJA, E. (2000). *Postmetropolis, critical studies of cities and regions*. Oxford: Blackwell.
- URRY, J. (2005). «The complexities of the global». *Theory, Culture and Society*. Núm. 22, pàg. 235-254.
- YEOH, B. S. A. (2006) «Mobility and the city». *Theory, Culture and Society*. Núm. 23, pàg. 150-152.
- ZOOK, M. (2005). *The geography of the internet industry: venture capital, dot-coms, and local knowledge*. Oxford: Blackwell.

Citació recomanada:

RIBERA-FUMAZ, R.; VIVAS, P.; GONZÁLEZ, F. (2007). «Ciutats en la societat de la informació, una introducció». A: «Ciutats en la societat de la informació» [article en línia]. *UOC Papers*. Núm. 5. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa].
 <http://www.uoc.edu/uocpapers/5/dt/cat/ribera_vivas_gonzalez_introduccio.pdf>
 ISSN 1885-1541

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*UOC Papers*); no en feu un ús comercial; i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Ramon Ribera-Fumaz
 Professor dels Estudis d'Economia
 i Empresa de la UOC
rriberaf@uoc.edu

Ramon Ribera-Fumaz és professor als Estudis d'Economia i Empresa a la UOC des de febrer del 2006. Abans d'incorporar-se a la UOC, era investigador postdoctoral a l'Institute for Advanced Studies a la Universitat de Lancaster (Regne Unit). És doctor en Geografia per la Universitat de Manchester i llicenciat en Ciències Econòmiques i Empresarials per la Universitat Autònoma de Barcelona. La seva recerca gravita entorn de (1) la reestructuració de l'estat neoliberal i la governança econòmica urbana, (2) l'articulació entre espai, economia i cultura i (3) la mobilitat al Mediterrani. En aquesta última línia, juntament amb el Dr. Javier Caletrió Garcerá (Centre for Mobilities Research, Lancaster) és coordinador de www.medmobilities.net.

Pep Vivas

Professor dels Estudis de Psicologia
i Ciències de l'Educació de la UOC
pvivasi@uoc.edu

Doctor en Psicologia Social (Universitat Autònoma de Barcelona). És professor propi dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la UOC (àrea de psicologia social). És professor del màster d'Investigació de psicologia social (Universitat Autònoma de Barcelona). Actualment és membre del grup de recerca sobre Ciutats en la Societat de la Informació i el Coneixement (URBSIC) de l'IN3. Les seves temàtiques d'interès són: la teoria de la ciutat, de l'espai i del paisatge en el context de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació.

Francesc González

Professor dels Estudis d'Economia
i Empresa de la UOC
fgonzalezre@uoc.edu

Francesc González és doctor en Geografia per la Universitat Autònoma de Barcelona i professor de la diplomatura de Turisme a la UOC. És coordinador acadèmic del postgrau de Turisme cultural de la UOC. Ha publicat diferents llibres, capítols de llibre i articles en revistes especialitzades sobre turisme litoral, activitat turística i ordenació sostenible del territori, així com diferents materials didàctics universitaris sobre turisme. És investigador del grup de recerca d'anàlisi territorial i estudis turístics de la URV i del grup de recerca ONE (Observatori de la Nova Economia) dels Estudis d'Economia i Empresa de la UOC.

article

Dossier «Ciutats en la societat de la informació»

Escalant la jerarquia urbana: noves formes de governança neoliberal a Europa

Sara González

Data de presentació: juliol de 2007

Data d'acceptació: setembre de 2007

Data de publicació: octubre de 2007

Resum

Amb la globalització, les ciutats, lluny de perdre la seva funció, han adquirit un paper més actiu com a nodes de fluxos internacionals de persones, serveis i coneixement. L'obertura dels mercats a l'economia global i la neoliberalització creixent exposen les ciutats a la competició internacional per recursos. Els ajuntaments passen de ser administradors i distribuïdors de béns i serveis a promotors econòmics. Se centren cada vegada més a desenvolupar polítiques per atreure inversions des de fora i a «escalar» la jerarquia urbana per posar-se al capdavant de les ciutats competidores. La realització de grans esdeveniments, la inversió en projectes estrella de regeneració o estratègies de màrqueting urbà són algunes de les noves pràctiques de governança que cada vegada més es desenvolupen en col·laboració amb el sector privat. En aquest article s'exploren les pràctiques de governança urbana neoliberal a tres ciutats europees, Milà, Newcastle i Bilbao, per analitzar de quina manera s'apliquen aquestes formes de governança en contextos diversos.

Paraules clau

ciutats, neoliberalisme, competitivitat

Abstract

With globalisation, cities, rather than losing their function, have taken on a more active role as nodes for the international flows of people, services and knowledge. The opening of markets to the global economy and growing neo-liberalism mean that cities have to face up to international competition for resources. City councils transform from administrators and distributors of goods and services to economic developers. Increasing attention is paid to developing policies to attract investment from outside and climbing the urban hierarchy in order to overtake competing cities. Organising large events, investing in star regeneration projects or urban marketing strategies are some of the new governance practices that are increasingly being developed in collaboration with the private sector. This article explores the neo-liberal urban governance practices in three European cities: Milan, Newcastle and Bilbao, to analyse how these forms of governance can be applied to different contexts.

Keywords

cities, neo-liberalism, competitiveness

Les ciutats són miralls on es poden llegir transformacions globals, però alhora són actors actius en la transformació social i econòmica. Els canvis més importants que han tingut lloc en les últimes dècades —la tecnologia de la informació, internet, l'abaratiment del transport, la globalització del capital, el poder de les corporacions transnacionals, etc.— han deixat la seva empremta en la manera com les ciutats es conceben, es dissenyen i es governen. Lluny de deixar les ciutats sense una funció, igual com altres revolucions tecnològiques (els canals, l'electricitat o el tren), aquesta «última onada d'infraestructura de xarxes urbana» convertirà les ciutats, més encara si això és possible, en nodes

d'intercanvi d'informació on el contacte interpersonal encara és decisiu (Mitchell, 2000, pàg. 15).

Les ciutats sempre han estat, des dels inicis, llocs d'intercanvi, arrelades a un territori físic però alhora relacionades en la distància. D'acord amb Castells (2000), el que passa cada vegada més en una societat globalitzada és que aquests dos nivells (l'«espai dels llocs» i l'«espai dels fluxos») es van separant. El *hinterland* de les ciutats o, com en diu Taylor, el *hinterworld*, deixa de ser una àrea limitada geogràficament i es transforma en una xarxa de fluxos internacionals (Taylor, 2001). Dins d'aquestes xarxes algunes ciutats es converteixen en nodes centrals de gestió del

<http://uocpapers.uoc.edu>

capitalisme, en «ciutats globals», com Nova York, Tòquio o Londres, que aglutinen els centres de poder de les corporacions internacionals, els mercats financers més importants i les empreses de serveis a la producció (Sassen, 1999). En aquesta nova etapa, les ciutats s'entenen cada vegada més com a actors principals del desenvolupament econòmic, com a motors dinàmics, i no com a mers contenidors d'acció social.

Aquest nou rol econòmic de les ciutats va acompanyat d'una nova forma de govern urbà. D'acord amb el geògraf David Harvey (1989), a les últimes dècades les ciutats cada vegada es gestionen més com si fossin negocis i, més que respondre a les necessitats dels ciutadans, l'objectiu ara és ser competitives a les xarxes de fluxos internacionals. De ser gestors de la distribució de béns i serveis col·lectius, els ajuntaments, sobretot de les grans ciutats, han passat a ser veritables promotors econòmics immersos en una lògica de mercat. Per posar en marxa aquest «nou tipus de polítiques urbanes» (Cox, 1993), el govern de la «ciutat emprenedora» (Hall *et al.*, 1998) busca la col·laboració amb el sector privat; per això el concepte de *governança*, que suggereix la concertació entre actors públics i privats.

Aquest nou tipus de governança urbana pot interpretar-se com un símptoma més ampli d'un procés de neoliberalització dels governs occidentals des de la crisi global del capitalisme a la dècada de 1970. El neoliberalisme és una nova versió de liberalisme clàssic que pretén l'expansió del mercat i el principi de competició a totes les àrees d'interacció social: educació, sanitat, habitatge, etc. Una primera etapa neoliberal va tenir lloc durant els governs de Thatcher i Reagan i es va caracteritzar per la minimització del paper de l'Estat i el «desmantellament» d'algunes de les victòries socials de la classe obrera. Aquesta fase ha estat succeïda o s'ha superposat amb un altre moment de «reconstrucció» (Peck *et al.*, 2002) de noves formes de governança en les quals l'Estat recupera protagonisme per garantir la lliure circulació del mercat i resoldre les crisis innumbrables que aquesta expansió del mercat contínuament crea.

Les ciutats s'han convertit també en escenaris privilegiats d'aquestes noves formes de governança neoliberal. Algunes de les característiques més importants del que s'ha anomenat *urbanisme neoliberal* són, d'acord amb Brenner *et al.* (2002):

- Intervenció urbana mitjançant grans projectes urbans que s'espera que tinguin efectes positius sobre el territori circumdant (*trickle down*).
- Aplicació a la governança urbana de criteris d'eficàcia i eficiència propis del sector privat.
- Classificació de les ciutats en jerarquies d'acord amb criteris de competitivitat econòmica.
- Incorporació a la presa de decisions urbana d'actors del sector privat i –encara que no tant– de la societat civil. Es multipliquen els partenariats publicoprivats.
- Importància de la imatge de les ciutats com a reclam als inversors en la competitivitat interurbana internacional.

Escalant la jerarquia urbana: noves formes de governança neoliberal a Europa

- S'aplica una política de «creixement a qualsevol preu» (Peck *et al.*, 2002, pàg. 47), subordinant les qüestions de justícia social i mediambientals.
- Subcontractació d'empreses privades per subministrar serveis públics municipals com recollida d'escombraries, construcció, il·luminació, residències d'ancians, etc.
- Subordinació de la planificació urbanística als imperatius del mercat, beneficiant els propietaris del sòl i possibilitant l'especulació.

En aquest article em centraré en les noves pràctiques de governança neoliberal que s'estan desenvolupant a tres ciutats europees: Milà, Bilbao i Newcastle.

Escalant la jerarquia urbana a Bilbao, Newcastle i Milà

Una de les característiques del neoliberalisme és que incrementa la competició entre empreses. La competitivitat per aconseguir més quota de mercat o obrir nous mercats abaratint els preus, subcontractant tasques no principals o eliminant despeses socials es converteix en el timó de les empreses. Si, alhora, la gestió de les ciutats s'entén cada vegada més com la d'una empresa, les ciutats s'estan començant a guiar també per criteris de competitivitat. Molts autors han cridat l'atenció sobre la complexitat i confusió d'aquest terme i n'hi ha que asseguren que es tracta d'un mite, ja que les ciutats no es poden comparar amb empreses (Krugman, 1994; Urwin, 2006). Quin és el negoci principal de les ciutats?, es «tanquen» si fracassa el negoci? Tanmateix, encara que la competitivitat no sigui un terme adequat per descriure els objectius de les ciutats, cada vegada més les autoritats locals la utilitzen en la seva retòrica. Podem dir que es tracta d'un discurs socialment construït no necessàriament basat en criteris objectius contrastats, sinó en conviccions compartides i que s'han fet hegemòniques entre els cercles de governança urbana.

Aquesta retòrica de la competitivitat orienta les autoritats locals cap a polítiques d'atracció d'inversions *des de fora* en comptes de centrar-se a nodrir els recursos que ja existeixen. Les ciutats s'embarquen en competicions per atreure olimpíades, l'exposició mundial o la capitalitat cultural europea. S'ha construït tota una sèrie d'indicadors per classificar les ciutats en termes competitius (Rubalcaba-Bermejo *et al.*, Cuadrado-Roura, 1995; Taylor *et al.*, 2002): les ciutats més apropiades per fer negocis, les ciutats amb millor transport públic, millor qualitat de vida, millor educació, millor força de treball, etc. Els ajuntaments revisen amb ansietat la publicació d'aquests rànquings perquè en pot dependre l'atracció de noves empreses, de turistes o d'habitants. L'activitat dels ajuntaments en matèria de política urbana va orientant-se cada vegada més a «escalar» en els rànquings. «Saltar escales» (de la local a la regional, a la nacional, a la in-

<http://uocpapers.uoc.edu>

ternacional) es converteix en un dels objectius més importants de les ciutats actuals (Jessop *et al.*, 2000).

Però, com apunten els mateixos autors de la tesi de l'urbanisme neoliberal, no totes les ciutats experimenten les mateixes transformacions. Les ciutats europees tenen característiques pròpies respecte de les nord-americanes, llatinoamericanes o australianes que les fan més impermeables a aquests canvis. Haussermann *et al.* (2005) especifiquen, per exemple, que les ciutats europees encara tenen un percentatge important d'habitatge social i sòl públic que les protegeix de l'extrema segregació espacial (vegeu una anàlisi de París a Preteceille, 2000, i de Londres a Hammet, 2003). A més, les ciutats europees tenen una tradició política pròpia i alhora extremadament diversa que les fa resistir a aquestes tendències i adaptar-s'hi (Le Gales, 2002).

Com a ciutats europees, Milà, Newcastle i Bilbao són ciutats molt diferents però alhora tenen característiques comunes. En primer lloc, són tres ciutats de mida mitjana de l'Europa occidental (vegeu la taula 1) i es localitzen a les xarxes secundàries de ciutats en termes de població, fluxos financers, etc. (és a dir, no són capitals dels seus respectius països).

Taula 1. Població de les ciutats

	Bilbao ¹	Newcastle ²	Milà ³
Ciutat	355.667	276.400	1.308.981
Ciutat regió	880.386	1.095.200	3.869.037

Font: compilació pròpia

1: Eustat 2005. La ciutat regió de Bilbao és el «Gran Bilbao».

2: Office of National Statistics, 2005. La ciutat regió de Newcastle és Tyne i Wear.

3: Istat, 2005 i 2006. La ciutat regió de Milà és la província de Milà.

En termes de producte interior brut per capita i poder adquisitiu, Milà es troba al capdavant, mentre que Newcastle pot considerar-se la més pobra. D'acord amb un estudi de la Universitat de Glasgow que analitza la trajectòria demogràfica de ciutats europees des de la dècada de 1960, Milà es troba en la categoria de *ressorgiment recent*, Bilbao en *recuperació del creixement* i Newcastle en *declivi de llarg termini* (Turok *et al.*, 2006). El fet de pertànyer a diferents estats nació vol dir que tenen règims de benestar diversos, la qual cosa afecta profundament l'impacte de les polítiques urbanes de tall neoliberal. A més, aquestes tres ciutats estan enclavades en paisatges institucionals molt diversos, on les relacions entre el govern nacional, regional i local són molt diferents.

Però les tres ciutats han estat escenari de polítiques urbanístiques de trets neoliberals. Van exercir un paper nacional i internacional important durant els primers moments de la industrialització (sobretot Bilbao i Newcastle) i durant l'etapa expansiva fordista i avui dia han perdut aquest rol fonamental. En la situació actual, en què el discurs de la competitivitat in-

Escalant la jerarquia urbana: noves formes de governança neoliberal a Europa

terurbana per part de visitants, empreses i finançament estatal és hegemònic, les tres ciutats es poden considerar com a «aspirants», en el sentit que han de competir amb altres ciutats que són més amunt en la jerarquia nacional o internacional. En aquesta competició, les tres ciutats tenen com a objectiu «saltar escales» i formar part de les ciutats internacionals o mantenir-se entre elles. Per obtenir aquest objectiu de competitivitat urbana, les tres ciutats han desenvolupat en els últims anys formes de governança neoliberal.

«Bilbao as a global city»

A Bilbao l'estratègia «escaladora» hegemònica dels últims anys ha estat fer de Bilbao una ciutat global. «Bilbao as a global city», en anglès a l'original, va ser l'eslògan del nou Pla estratègic per a la revitalització del Bilbao metropolità, publicat el 2001 per BM30, l'associació publicoprivada que supervisa el pla estratègic de la ciutat. Encara que ni aquesta associació ni el pla estratègic no són institucions formals, són un exemple de les noves pràctiques de governança urbana, que agrupen interessos públics i privats amb l'objectiu de convertir Bilbao en una ciutat competitiva internacional. A Bilbao, ser una ciutat global s'interpreta com l'aspiració per competir econòmicament al mercat internacional de les ciutats, on la globalització és una oportunitat més que una amenaça (González, 2006). Les institucions públiques estan convençudes que «*las regiones y ciudades compiten entre ellas por la atracción de los mismos flujos: personas, empresas, talento, capital, etc.*» (Diputació Foral de Bizkaia, 2003, annex 2, pàg. 7).

Aquest projecte escalador de «competitivitat urbana» és visible al nou paisatge urbà de Bilbao. Arquitectes estrella firmen els nous edificis i infraestructures (Foster, Gerhy, Pelli, Hadid, Calatrava, etc.). Emergeixen nous espais regenerats amb hotels i pisos de luxe i també el risc de gentrificació de barris obrers (Vicario *et al.*, 2003). L'estratègia es completa amb el desig d'atreure una classe professional creativa, punta de llança de la societat del coneixement (González, 2006; Rodríguez *et al.*, 2005). La regeneració urbana de Bilbao, encara que recentment s'ha estès a altres municipis, s'ha concentrat gairebé exclusivament en les seves àrees centrals, amb més potencial immobiliari, i s'ha deixat la revitalització d'àrees més perifèriques i degradades socialment en un segon pla.

A un altre nivell, en els últims anys s'ha gestat, des del Govern Basc, una estratègia escalar que promou la imaginació de la comunitat autònoma com una ciutat regió «*que puede permitirle*», en paraules del conseller d'Ordenació del Territori, «*posicionarse con ventaja en el competitivo contexto internacional de ciudades-región más innovadoras*» (Intxaurraga, 2002, pàg. 11). Es tracta també d'una estratègia per connectar el territori regional amb els

<http://uocpapers.uoc.edu>

eixos de creixement europeus (Rullán, 1999). És una idea en la qual les elits polítiques basques combinen el seu projecte d'obertura internacional i competitivitat amb les aspiracions de més autonomia política i ulterior superació de l'Estat espanyol com a interlocutor. Tanmateix, aquest projecte pot entrar en conflicte amb les aspiracions globalitzadores de Bilbao, que es presenta com la protagonista: «Desde Burdeos a La Coruña la hegemonía bilbaína es indiscutible. Ninguna otra ciudad tiene en toda el área tantas razones para ser la capital económica, financiera, cultural y artística. Estas son las más importantes» (Ayuntamiento de Bilbao, s/d, pàg. 2).

En el cas de Bilbao els actors que han desenvolupat el discurs de la competitivitat internacional i han subvencionat la regeneració urbana han estat principalment les autoritats locals, amb la Diputació i el Govern Basc. Es tracta, per tant, d'una forma de governança local dominada per actors estatals que tradicionalment, des de l'època medieval, han estat emprenedors (Del Cerro Santamaría, 2007). Els interessos privats del capital estan intrínsecament representats en la classe política basca nacionalista, tradicionalment burgesa. No es tracta, per tant, d'un neoliberalisme radical, sinó adaptat a la situació d'un govern empenedor ric en recursos econòmics; una forma de governança urbana localista i ahora globalitzadora.

Milà, node d'una xarxa global

Els últims anys l'estratègia escalar aglutinadora a Milà ha estat convertir-se en un «node d'una xarxa global». Seguint el discurs de l'«espai dels fluxos» apuntat per Manuel Castells, Milà ha passat de node principal econòmic al nord d'Itàlia i «capital moral» d'Itàlia a centre internacional a les xarxes d'intercanvi financer, de coneixement o de la moda i del disseny. Aquesta reimaginació espacial està relacionada amb l'expansió urbana que Milà ha experimentat els últims anys i que l'ha convertit en una «megaciutat regió» del nord d'Itàlia que s'escampa a deu províncies, tres regions i fins i tot dos estats (Suïssa i Itàlia), cosa que eleva la seva àrea d'influència a 8 milions d'habitants (Balducci, 2005). Milà ha deixat de tenir fronteres clares i definides; és una «ciutat infinita» (Bonomi i Abruzzese, 2004), que deixa el municipi de Milà sense una funció clara. D'altra banda, Milà també ha perdut la seva hegemonia industrial. Disminuïda aquesta funció territorial física, l'eslògan «Milà, node d'una xarxa global», utilitzat en una conferència de la Cambra de Comerç el 2005 i en un llibre d'assaigs, reconstrueix el paper de Milà a les xarxes extraterritorials de serveis i coneixement. L'eslògan coincideix amb els estudis del geògraf britànic Taylor (Taylor et al., 2002), que situen Milà com a vuitena ciutat amb més connectivitat global. De manera semblant a Bilbao, a Milà també les elits polítiques regionals veuen en el projecte de globalització de

Escalant la jerarquia urbana: noves formes de governança neoliberal a Europa

Milà l'oportunitat de deslligar-se de l'economia italiana menys competitiva. Així, els interessos regionalistes de la classe burgesa de Llombardia, radicalitzats en el partit de la Lliga Nord, s'uneixen al projecte globalitzador de les elits locals milaneses. D'altra banda, des del govern central també Milà es considera com una «qüestió nacional» i s'hi han abocat els esforços per mantenir-la dalt de la jerarquia urbana europea. Exemple d'això és la candidatura per a l'Exposició Internacional del 2015. També com a Bilbao, la majoria dels projectes de regeneració urbana units a aquesta estratègia escalar s'han situat al centre de la ciutat i en àrees amb potencial immobiliari. Actualment es projecten diversos gratacels i megaprojectes dissenyats per arquitectes que també trobem a Bilbao: Hadid, Isozaki, Pelli o Foster. La majoria dels projectes, més que respondre als problemes apressants de Milà en matèria de pol·lució i accés a l'habitatge, possiblement els incrementaran (González, en premsa).

Més enllà d'aquest discurs de node d'una xarxa global, no hi ha realment un projecte estratègic de planificació integral per a la ciutat i segons les associacions de veïns «l'ajuntament està venent la ciutat als especuladors immobiliaris» (Stella, 2007, pàg. 4). Es tracta d'una forma de governança urbana en què el poder radica més en les elits empresarials que en els polítics i en què les lleis de mercat s'imposen a les regles urbanístiques. El resultat ha estat una ciutat fragmentada i polaritzada socialment. Un informe recent de l'OECD (2006a) ha confirmat aquesta falta de visió global de ciutat però aconsella una solució tan poc creativa com el desenvolupament de megaprojectes a l'estil Bilbao o Barcelona o la necessitat de Milà de convertir-se en una «marca».

Newcastle, ciutat cultural europea

L'estratègia escadadora de Newcastle, al nord-est d'Anglaterra, ha estat vendre's com una «ciutat europea» centrada en la cultura, la innovació i el coneixement. Per això es va presentar com una de les candidates a ser «capital cultural europea» el 2008. La candidatura es va basar en la regeneració urbana dels fronts d'aigua del riu Tyne, que, com la ria de Bilbao, de ser l'eix neuràlgic industrial va passar a allotjar un museu d'art contemporani i un auditori de música. Com a Bilbao i Milà, aquesta estratègia escalar s'ha materialitzat en la remodelació d'àrees centrals de la ciutat amb potencial immobiliari i en nous espais dissenyats per famosos arquitectes, encara que en el cas de Newcastle hi ha hagut menys inversió en projectes espectaculars. Finalment la candidatura va anar a parar a Liverpool, encara que Newcastle ha fet el possible per mantenir aquesta imatge de ciutat cultural i postindustrial. Recentment aquesta imatge s'ha complementat amb una aposta per la ciència i la tecnologia amb un projecte anomenat «Ciutat de la ciència» mitjançant el qual Newcastle vol convertir-se en «un hub d'innovació a escala internacional», d'acord amb la pàgina

<http://uocpapers.uoc.edu>

web de l'Agència de Desenvolupament Regional^{www1}. Tanmateix, existeixen dubtes que aquest tipus de regeneració beneficiï tots els sectors de la societat (Cameron, 2003).

Les estratègies escalars de Newcastle estan en la línia dels discursos que circulen en l'àmbit nacional. El discurs de la competitivitat interurbana a Anglaterra és hegemònic i inqüestionable a tots els nivells, des del govern central fins a les autoritats locals i regionals. Newcastle forma part del grup Core Cities, que reuneix les vuit ciutats angleses més importants a part de Londres. El grup treballa amb el govern per establir una política clara per incrementar la competitivitat de les ciutats «provincials» i ajudar-les a ser «motors de creixement econòmic» (DCLG, 2003). Inspirant-se en aquesta agenda competitiva, una altra estratègia escalar que ha adquirit rellevància en els últims dos anys ha estat la de la ciutat regió. El govern central ha donat un tracte individual a les ciutats amb més potencial econòmic, on les estratègies de col·laboració metropolitana puguin accelerar la competitivitat urbana. A Newcastle s'està gestant la «ciutat regió del Tyne i Wear», que comprèn la conurbació al voltant de la ciutat de Newcastle. Encara que no es preveu que aquesta estratègia escalar adquireixi formalitat política, es considera l'«escala natural econòmica». Com a Milà i Bilbao, també aquesta estratègia escalar ha despertat recels entre els ajuntaments més pobres i perifèrics, que temen que les inversions se centrin en les àrees amb més potencial econòmic. A una escala més àmplia, Newcastle es troba amb el problema que altres ciutats del nord d'Anglaterra, com Manchester o Leeds, estan creixent amb més rapidesa i s'especialitzen en els sectors amb més futur (cultura, mitjans de comunicació de masses i finances) i el govern central vol centrar-se en aquestes ciutats com a bastions d'excel·lència al nord.

L'estratègia escaladora de Newcastle està limitada, per tant, per la seva posició relativament perifèrica a Anglaterra i per la poca autonomia política i econòmica de les autoritats locals i regionals. Un estudi recent de la OECD sobre Newcastle afirmava, respecte d'això, que la ciutat no té una estratègia clara de desenvolupament i té poc lideratge (OECD, 2006a). Encara que el govern de Blair ha començat un procés de descentralització cap a les regions i ciutats, de moment el resultat ha estat la creació d'una multitud d'organismes quasi governamentals amb poca capacitat de decisió. La forma de governança urbana està fortament restringida per la política urbana i regional del govern central, que té un fort component neoliberal (Jones i Ward, 2002).

Conclusió

L'objectiu d'aquest article ha estat situar algunes de les transformacions que estan experimentant les ciutats europees en un

Escalant la jerarquia urbana: noves formes de governança neoliberal a Europa

procés de neoliberalització dels governs de països occidentals i llatinoamericans. El neoliberalisme és tant una ideologia econòmica com una sèrie de polítiques i pressupòsits que defensen l'extensió del mercat a totes les àrees de la societat i la competitivitat com a regla de joc. Encara que en una primera fase, a la dècada de 1970, es va centrar en el desmantellament de l'Estat, avui dia l'Estat s'ha convertit en promotor del lliure mercat i en reparador de les crisis que el mercat continuament crea.

En aquest context de globalització neoliberal, les ciutats han adquirit un rol renovat. D'una banda, els estats nació han desplaçat part de les seves funcions tradicionals a institucions internacionals o a governs urbans i regionals. De l'altra, el sector privat i, encara que no tant, la societat civil s'han involucrat en el procés de presa de decisions. Això ha suposat un canvi en el tipus de governança urbana a les ciutats. Si abans el govern de la ciutat s'entenia com la gestió dels béns i serveis públics i la resposta a les necessitats dels ciutadans, ara, cada vegada més, els governs locals es comporten com a promotors urbans. El discurs que s'ha fet hegemònic i que els polítics locals han socialitzat és el de la competitivitat urbana. Segons aquest discurs, les ciutats competeixen entre elles per ciutadans, empreses, inversions, etc. Si abans l'estat nació solia decidir quins serien els pols de creixement dins del territori nacional atenent criteris d'equilibri i justícia territorial, ara cada vegada més l'acció pública segueix i reforça les lleis de mercat. La manera d'atreure aquestes inversions és millorant l'entorn empresarial (*business climate*): abaixant els impostos a les empreses, flexibilitzant el mercat de treball, millorant les infraestructures que comuniquen els centres d'«excel·lència» de la ciutat (aeroports, centres tecnològics, barris exclusius, etc.). Així, les ciutats tradicionalment més riques i amb més perspectives de globalització, com Milà i Bilbao, continuen guanyant, mentre que les més pobres i perifèriques, com Newcastle, es degraden més.

En aquest article hem vist que les tres ciutats analitzades s'han embarcat en la reproducció discursiva i material del discurs de la competitivitat, desplegant polítiques urbanes destinades a escalar la jerarquia imaginada urbana. Totes tres van tenir rols nacionals i internacionals importants durant la industrialització i l'etapa fordista des de la dècada de 1950, però amb la crisi industrial i la globalització han perdut la seva hegemonia. Les tres ciutats s'han afanyat a les últimes dues dècades a recuperar aquesta posició i escalar la jerarquia urbana. Aquests intents, tanmateix, tenen lloc en contextos diferents i formes de governança urbana diversos. A Bilbao, com hem vist, els actors rere d'aquestes estratègies són principalment els governs locals i regionals, que tenen autonomia fiscal i veuen reflectides en les ambicions globalitzadores les seves pròpies aspiracions d'autonomia nacional. A Milà, el lideratge recau en els actors privats i en

[www1] <<http://www.onenortheast.co.uk/>>

<http://uocpapers.uoc.edu>

els polítics locals, que es basen més en les lleis de joc del mercat que en les de l'Estat. També aquí, escalar la jerarquia urbana està relacionat amb les aspiracions regionalistes de la classe burgesa. A Newcastle, les pràctiques per saltar escales estan orquestrades i delimitades pel govern central amb la seva política neoliberal. La situació perifèrica de la ciutat respecte d'altres centres urbans anglesos i la poca capacitat institucional a la regió configuren la forma de governança local.

Encara que les tres ciutats s'afanyen a desenvolupar polítiques que les distingeixin d'altres competidors mitjançant projectes espectaculars o inversions en infraestructures d'alta tecnologia, el repertori en realitat és limitat i repetitiu (Peck *et al.*, 2002). Com ja hem vist en aquest article, les tres ciutats utilitzen arquitectes similars, inverteixen en infraestructures culturals i volen atreure la mateixa classe creativa de professionals. Més que crear diferències acaben creant paisatges similars (Griffiths, 1998). Aquesta és la paradoxa que assenyalen Peck *et al.* (2002): les estratègies per crear un clima per a les empreses més atractiu les fa, a més, encara més vulnerables: si es flexibilitza el mercat de treball fent els acomiadaments més barats i desincentivant els sindicats és més fàcil que les empreses se'n vagin amb la mateixa facilitat amb què han vingut.

La conclusió de l'article és que les ciutats europees estan sent governades cada vegada més mitjançant polítiques urbanes de tall neoliberal, encara que la forma de governança local absorbeix i adapta aquestes pràctiques de forma diversa. No es tracta, per tant, de ciutats que reben passivament la globalització, sinó que la reproduïxen i l'amplien. Com hem vist, en aquesta nova forma de governança neoliberal urbana, l'Estat en tots els seus nivells (local, regional, nacional) adquireix un rol actiu de promotor. Aquesta conclusió concorda amb l'estudi de Moulaert *et al.* (2002) de grans projectes urbans en una desena de ciutats europees. En aquesta etapa neoliberal a Europa l'Estat, i en concret l'Estat local, no desapareix, sinó que es remodela com a actor principal en la sustentació del mercat. Però, com sabem, el mercat crea desigualtats, i el risc són ciutats cada vegada més polaritzades.

Referències bibliogràfiques

- AYUNTAMIENTO DE BILBAO (s/d). *Bilbao* [en línia]. Bilbao: Bilbao Convention Bureau. [Data de consulta: 23/08/2007]. <<http://www.mmsconferencing.com/nanoc/pdf/BILBAO.pdf>>
- BALDUCCI, A. (2005). «Una visione per la regione milanese». A: P. BASSETTI [et al.] (ed.). *Milano nodo della rete globale*. Milà: Bruno Mondadori, pàg. 231-262.
- BASSETTI, P. [et al.] (ed.) (2005). *Milano nodo della rete globale Milano*. Milà: Bruno Mondadori.
- BONOMI, A.; ABRUZZESE, A. (2004). *La città infinita*. Milà: Bruno Mondadori.
- BRENNER, N.; THEODORE, N. (2002). «Cities and the geographies of 'actually existing neoliberalism'». A: N. BRENNER i N. THEODORE (eds.). *Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe*. Oxford: Blackwell, pàg. 2-32.
- CAMERON, S. (2003). «Gentrification, housing redifferentiation and urban regeneration: "going for growth" in Newcastle upon Tyne». *Urban Studies*. Vol. 40, núm. 12, pàg. 2367-2376.
- CASTELLS, M. (2000). *End of Millennium, the Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. I. Oxford: Blackwell.
- COX, K. R. (1993). «The local and the global in the new urban politics: a critical review». *Environment and Planning: Society and Space D*. Núm. 11, pàg. 433-448.
- DCLG (2003). *Cities, Regions and Competitiveness: Second Report from the Working Group of Government Departments, the Core Cities*. Londres: DCLG/UK Government.
- DEL CERRO SANTAMARÍA, G. (2007). *Bilbao. Basque Pathways to Globalization*. Londres: Elsevier.
- GONZÁLEZ, S. (2006). «Scalar narratives in Bilbao. A cultural politics of scales approach to the study of urban policy». *International Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 30(4), pàg. 836-857.
- GONZÁLEZ, S. (acceptat). «(Dis)connecting Milan(ese). De-territorialised urbanism and disempowering politics in globalising cities». *Environment and Planning A*. Còpia accessible escrivint a l'autora: S.Gonzalez@leeds.ac.uk.
- GRIFFITHS, R. (1998). «Making sameness: place marketing and the new urban entrepreneurialism». A: N. OATLEY (ed.). *Cities, Economic Competition and Urban Policy*. Londres: Paul Chapman Publishing.
- HALL, T.; HUBBARD, P. (eds.) (1998). *The Entrepreneurial City. Geographies of Politics, Regime and Representation*. Chichester: Wiley.
- HAMNET, C. (2003). *Unequal City: London in the Global Arena*. Londres: Routledge.
- HARVEY, D. (1989). «From managerialism to entrepreneurialism: the transformation of urban governance in late capitalism». *Geografiska Annaler*. Núm. 71b(1), pàg. 3-17.
- HAUSERMANN, H.; HAILA, A. (2005). «The European city: a conceptual framework and normative project». A: Y. KAZEPOV (ed.). *Cities of Europe*. Oxford: Blackwell.
- JESSOP, B.; SUM, N. (2000). «An entrepreneurial city in action: Hong Kong's emerging strategies in and for (inter)urban competition». *Urban Studies*. Núm. 37, vol. 12, pàg. 2287-2313.
- JONES, M.; WARD, K. (2002) «Excavating the logic of British urban policy: neoliberalism as the "crisis of crisis-management"». A: N. BRENNER i N. THEODORE (eds.). *Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe*. Oxford: Blackwell, pàg. 126-147.
- KRUGMAN, P. (1994). «Competitiveness: a dangerous obsession». *Foreign Affairs*. Núm. 73, vol. 2, pàg. 28-44.

<http://uocpapers.uoc.edu>

- LE GALES, P. (2002). *European Cities*. Oxford: Oxford University Press.
- MITCHELL, J. E. (2005). *Placing Words. Symbols, Space and the City*. Londres: MIT.
- MOULAERT, F.; RODRÍGUEZ, A.; SWYNGEDOUW, E. (eds.) (2003). *The Globalized City. Economic Restructuring and Social Polarization in European Cities*. Oxford: Oxford University Press.
- OECD (2006a). *OECD Territorial Reviews: Milan, Italy*. París: OECD.
- OECD (2006b). *OECD Territorial Reviews: Newcastle in the North East, the United Kingdom*. París: OECD.
- PECK, J.; TICKELL, A. (2002). «Neoliberalizing space». A: N. BRENNER i N. THEODORE (eds.). *Spaces of Neoliberalism Urban Restructuring in North America and Western Europe*. Oxford: Blackwell, pàg. 33-57.
- PRETECILLE, E. (2002). «Segregation, class and politics in large cities». A: A. BAGNASCO i P. LE GALES (eds.). *Cities in Contemporary Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 74-97.
- RODRÍGUEZ, A.; VICARIO, L. (2005) «Innovación, competitividad y regeneración urbana. Los espacios retóricos de la "ciudad creativa" del Nuevo Bilbao». *Economías*. Núm. 59, pàg. 262-295.
- RUBALCABA-BERMEJO, L.; CUADRADO-ROURA, J. R. (1995). «Urban hierarchies and territorial competition in Europe: exploring the role of fairs and exhibitions». *Urban Studies*. Vol. 32, núm. 2, pàg. 379-400.
- RULLAN, O. «La nueva Ley del suelo de 1998 en el contexto del neoliberalismo postmoderno». *Investigaciones Geográficas*. Vol. 22, juliol-desembre, pàg. 5-21.
- SASSEN, S. (1999). *La ciudad global*. Nueva York, Londres, Tokio. Buenos Aires: Eudeba.
- STELLA, A. (2007). «Basta gratacieli e box, Bertinotti aiutaci». *Corriere della Sera*, 21 de maig de 2007, pàg. 4.
- TAYLOR, P. J. (2001). «Urban hinterworlds: geographies of corporate service provision under conditions of contemporary globalization». *Geography*. Vol. 86, núm. 1, pàg. 51-56.
- TAYLOR, P. J.; CATALANO, G.; WALKER, D. R. F. (2002). «Measurement of the world city network». *Urban Studies*. Vol. 39, núm. 13, pàg. 2367-2376.
- TUROK, I.; MYKHENKO, V. (2006) *Resurgent European Cities?* [en línia]. Glasgow: Centre for Public Policy for Region. Working paper núm. 2. Setembre de 2006. [Data de consulta: 23 d'agost de 2007]. <http://www.cppr.ac.uk/media/media_5167_en.pdf>
- URWIN, C. (2006). *Urban Myth. Why Cities don't Compete* [en línia]. Londres: IPPR. Centre for Cities. Discussion paper núm. 5. [Data de consulta: 20/08/07]. <<http://www.ippr.org/publicationsandreports/publication.asp?id=453>>
- VICARIO, L.; MARTÍNEZ MONJE, P. M. (2003). «Another "Guggenheim effect"? The generation of a potentially gentrifiable neighbourhood in Bilbao». *Urban Studies*. Vol. 40, núm. 12, pàg. 2383-2400.

Citació recomanada:

GONZÁLEZ, Sara (2007). «Escalant la jerarquia urbana: noves formes de governança neoliberal a Europa». A: P. VIVAS, R. RIBERA i F. GONZÁLEZ (coords.). «Ciutats en la societat de la informació». *UOC Papers* [article en línia]. Núm. 5. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa]. <http://www.uoc.edu/uocpapers/5/dt/cat/gonzalez_sara.pdf>

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*UOC Papers*); no en feu un ús comercial; i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

<http://uocpapers.uoc.edu>

Escalant la jerarquia urbana: noves formes de governança neoliberal a Europa

Sara González

Escola de Geografia,
Universitat de Leeds (Regne Unit)
S.Gonzalez@leeds.ac.uk

Sara González és doctora en Ciències Polítiques i Sociologia (especialitat Sociologia Urbana) per la Universitat del País Basc. Treballa com a professora de Geografia crítica humana a l'Escola de Geografia, a la Universitat de Leeds (Regne Unit). Els seus interessos investigadors se centren en temes de governança territorial i sobretot en el desenvolupament desigual i la injustícia territorial en un context de globalització i neoliberalització. En concret ha realitzat investigacions sobre política urbana i regional a Espanya, el Regne Unit i Itàlia i ha publicat els seus treballs en revistes nacionals i internacionals. És editora en espanyol de la revista *ACME: International e-Journal for Critical Geographies* (<<http://www.acme-journal.org/inicio.html>>).

Pàgina personal: <<http://www.geog.leeds.ac.uk/people/s.gonzalez/>>

<http://uocpapers.uoc.edu>

article

Dossier «Ciutats en la societat de la informació»

Ciutats, mobilitats i tecnologies: cap a la Barcelona mòbil*

Pep Vivas i Ramon Ribera-Fumaz

Data de presentació: juliol de 2007

Data d'acceptació: setembre de 2007

Data de publicació: octubre de 2007

Resum

Moviments, fluids, recorreguts, trajectes, enllaços... Paraules per a un discurs urbà caracteritzat per la particularitat que tenim els ciutadans i les ciutadanes de viure en un «etern errar». Practiquem quotidianament, i de forma col·lectiva, multitud d'itineraris, direccions, adreces, recorreguts, viatges, camins, marxes, navegacions... per un decorat tecnològic, fluid, líquid, etc., construït per una miscel·lània d'espais que ens permeten passar i anar d'un node urbà a un altre.

Aquest article es divideix en dues parts molt diferenciades. En una primera part –més teòrica– emfasitzem, d'una banda, quines arquitectures d'aquests espais permeten la mobilitat en la ciutat actual i quin tipus d'urbanització provoquen; de l'altra, destaquem el tipus de pràctiques socials que realitzem en aquests tipus d'espais. En una segona part –més descriptiva– presentem i analitzem l'estratègia que Barcelona segueix per a connectar-se amb altres ciutats mòbils i no convertir-se, per tant, en un node urbà mundial en desús, mitjançant la construcció de noves infraestructures per a la mobilitat, de les quals mostrem alguns exemples.

Paraules clau

ciutats, mobilitat, noves tecnologies

Abstract

Movements, fluids, itineraries, journeys, links... Words for an urban discourse characterised by the particular aspect we have as citizens living in an «endless roaming». Every day, we collectively use a range of itineraries, directions, addresses, courses, journeys, paths, walks, sailings... on a backdrop that is technological, fluid, liquid, etc, and built in terms of a miscellanea of spaces that allow us to come and go from one urban node to another.

This article is divided in terms of two clearly differentiated parts. In the first, more theoretical part, we emphasise, on the one hand, the architectures in these spaces that allow for mobility in today's city and the types of urbanisation that lead to them; and, on the other, we highlight the types of social practices seen in these types of spaces. In the second, more descriptive part, we present and analyse the strategy seen in Barcelona, through the construction of new infrastructures for mobility, of which some examples are given, to connect to other mobile cities and, thus, to avoid becoming an unused world urban node.

Keywords

cities, mobility, new technologies

Eppur si muove
Galileo Galilei

Aproximant-nos a l'urbs en moviment

La naturalesa urbana i social de les ciutats ha estat, al llarg de la seva història, plàstica i canviant. Les transformacions de les realitats urbanes segueixen un ritme determinat, prou concret. En

el context de la societat de la informació i del coneixement, però, els processos de canvi i metamorfosi urbana ja no segueixen la mateixa cadència: les ciutats, arquitectònicament i socialment, es transformen gairebé de forma instantània. L'urbs ha actualitzat, necessàriament, els adjectius per a caracteritzar-la i definir-la en un sentit líquid (Delgado, 1999), fluid i ple de fluxos. Stephen Graham (2001) proposa el concepte de *flowcity* per a emfasitzar i insistir en la importància dels espais de fluxos urbans presents, en les seves arquitectures i en les pràctiques socials

* Els autors estan agraïts a Javier Caletrío Garcerá per comentaris fets en versions anteriors d'aquest article. No obstant, qualssevol error i opinió són responsabilitat única dels autors.

que es posen en marxa en cada moment.¹ A aquesta combinació de paraules caldria afegir-hi (al mig de la paraula o bé al final) les noves tecnologies. Les noves tecnologies estan incorporades en l'estructura d'aquests espais, en formen part, conviuen en els nostres ambients més quotidians com si fossin un element químic més de l'aire de l'atmosfera urbana. La tecnologia contemporània gestiona i controla la nostra realitat urbana present: sense aquesta tecnologia moltes de les infraestructures urbanes que habitualment usem no funcionarien, quedarien saturades o bé no ens podríem moure ni en elles ni per elles.

No volem caure però, aquí, en el parany del determinisme tecnològic. Les noves tecnologies per sí mateixes no són ni bones ni dolentes, ni útils ni inútils, sinó que estan inserides i articulades dins unes formes particulars d'organització de les relacions socials (Piore *et al.*, 1984).

Així, doncs, l'arquitectura contemporània proposa de conviure en i amb una sèrie d'espais que conviden, sobretot, a «passar», a «estar de pas», a «transitar». Habitem, doncs, en els «ambients de la mobilitat» (Bertolini *et al.*, 2003) i és, aleshores, quan «la vida social s'assembla així, per complet, a un conjunt de connexions múltiples i esteses, sovint a llargues distàncies, organitzades en certs nodes». Les mobilitats provoquen que en diferents espais socials es muntin noves formes de vida social al voltant d'aquests nodes com, per exemple, les estacions, els hotels, les autopistes, els complexos turístics, els aeroports, els complexos d'oci, les ciutats cosmopolites, les platges, les galeries d'art i les àrees de servei. Aquests són els llocs del «moviment intermitent» (Sheller *et al.*, 2006, pàg. 213); espais que es constitueixen en «corredors urbans» relativament llisos (Lassen, 2006), pels quals ens podem moure fàcilment; «espais de transició espacial» en els quals es potencia la concentració de persones en la ciutat tecnològica global (Gottdiener, 2001, pàg. 10-11; Sheller *et al.*, 2006, pàg. 219); «espais trajecte» que ofereixen la possibilitat d'anar d'un node a un altre en i per una realitat urbana en la qual es barregen els aspectes físics i els aspectes virtuals; «tubs espacials», compostos per eixos i radis, que creen una xarxa estretament relacionada amb els moviments ràpids. Recuperem en aquest context les paraules d'Ascher (2004, pàg. 345) quan diu que: «anar ràpid vol dir fer poques parades, la qual cosa produeix un efecte túnel i optimitza la concentració i la dispersió de fluxos a partir d'unes plataformes anomenades *hubs*. Aquesta mena d'organització reticular s'estén no només al transport aeri, amb el desenvolupament d'immenses plataformes aeroportuàries, sinó també al transport de mercaderies per carretera i tren, amb la constitució de plataformes logístiques multimodals ubicades prop dels nusos de comunicació i, fins i tot, al transport de persones en el medi urbà i interurbà, amb la polarització de tota classe

d'activitats pròximes a les estacions multimodals i als nusos de carreteres periurbans». Aquestes *hubs* o *superhubs* (com expressen Gethin, 1998; Graham, 2001, pàg. 9) han esdevingut els punts estratègics de les grans ciutats occidentals –no és casual, doncs, que en aquestes plataformes s'hi inverteixi econòmicament– i són els llocs on les transformacions urbanes són més visibles, així com l'augment de la mobilitat, incloent-hi la forçada (des dels sense papers fins al viatger suburbà expulsat de la ciutat pels preus de l'habitatge). També són llocs on la immobilitat es fa més palpable (al costat de l'home de negocis entrant ràpidament a les terminals aeroportuàries podem trobar-hi el turista de baix cost gairebé parat en llargues cues o el migrador econòmic del sud global completament immobilitzat, per exemple).

Finalment, també podem entendre aquests «espais urbans» en el sentit que atorgava Michel Foucault (1984) als emplaçaments i a les juxtaposicions, és a dir, als espais que es constitueixen com a «espais de veïnatge» amb altres espais i que l'autor els anomenà *heterotopies*. Els espais «heterotòpics», en el sentit apuntat per Foucault, prenen més rellevància en la realitat urbana tecnològica que estem descrivint, ja que en aquest context es podria entendre la ciutat heterotòpica com una urbs repleta d'espais que són i existeixen en relació a altres espais, els quals estan connectats per diferents lògiques que els agrupen, els relacionen, els defineixen... i pels quals anem passant instant rere instant.

Des del nostre punt de vista, les principals transformacions socials i urbanes es produeixen en els «espais urbans» que acabem de descriure i definir anteriorment. Per això, en aquest article, en el primer i segon apartat, volem centrar la nostra atenció en aquests espais, les seves arquitectures i les pràctiques socials i urbanes que hi posem en joc i, alhora, insistir en la imbricació de la ciutat, la mobilitat i les noves tecnologies. En una tercera part de l'article ens aproximarem a la societat urbana que tenim més a prop, la realitat de Barcelona, i descriurem alguns dels principals projectes que transformaran la ciutat actual a escala urbanística i, sobretot, que han de potenciar i d'assegurar la plena mobilitat a aquesta urbs. Amb les reflexions finals intentarem mostrar quins són els efectes d'aquesta transformació barcelonina en les arquitectures híbrides i en les pràctiques urbanes d'aquesta ciutat per així convertir-se en una ciutat mòbil.

Arquitectures híbrides per a la mobilitat

Per comprendre la ciutat contemporània i la continua circulació de fluxos per ella, un factor clau és estudiar la infraestructura material, que no tan sols permet la circulació de persones i objectes per la ciutat, sinó que també permet observar l'aflora-

1. L'estudi de la mobilitat urbana no es limita només a la capacitat de moviment de les persones o els vehicles, sinó també a la gestió dels fluxos d'energia, recursos (aigua, menjar, etc.), deixalles, ideologies, etc.

ment dels resultats (positius i negatius) envers ella. És a dir, per a comprendre el perquè dels patrons actuals de la mobilitat de l'urbs és necessària una perspectiva que se centri en la plèthora de «sistemes de connexions o circulacions (interrelacionats i en xarxa) que afecten relacionalment les múltiples i variades materialitats i distàncies» (Urry, 2003, pàg. 245) que es produeixen en ella. Així, doncs, una anàlisi d'aquest tipus ha de tenir en compte quatre característiques dels sistemes d'infraestructura de mobilitat importants:

1. Aquestes materialitats no sempre són evidents. Els cables, tubs, conductes, sistemes de control o ones elèctriques no són visibles (Graham, 2006) i, de la mateixa manera, la manca de visibilitat d'aquestes materialitats i dels fluxos que circulen per elles «mantenen les relacions socials i els mecanismes de poder en què estan inscrits i realitzats mitjançant aquests fluxos ocults» (Swyngedouw *et al.*, 2001, pàg. 121).
2. Tot i ser infraestructures materials, no podem reduir-les a les seves característiques físiques. La infraestructura de mobilitat implica acoblaments heterogenis de cossos, tecnologies, texts, arquitectures, afectes, etc., mitjançant els quals les ciutats es produeixen i reproduïxen (Urry, 2005).
3. La producció i reproducció no es limita a la geografia de la ciutat ni a la geografia social. D'una banda, aquesta infraestructura es construeix i evoluciona dins un context multiescalar (per exemple, la construcció d'un aeroport depèn de fons i legislació de caire estatal, europeu i internacional) i dins una topografia relacional que va més enllà de les fronteres administratives locals i nacionals (per exemple, els fluxos de migració). De l'altra, la seva producció i reproducció és un procés de transformació de les socionatures des de l'escala local –per exemple, la qualitat de l'aire per congestió de tràfic– a la global –per exemple, l'escalfament global (Heynen *et al.*, 2006).
4. La complexitat i sofisticació dels sistemes de mobilitat els fan també més vulnerables a fallades tecnològiques produïdes per errors de disseny, sobrecàrrega de sistemes, atemptats, degradació ambiental o desastres «naturals». Així, doncs, la capacitat d'absorbir xocs externs o resiliència és clau (Hannam *et al.*, 2006).

En síntesi, l'acoblament d'infraestructures i institucions que permeten la mobilitat no implica ni que tots els espais estiguin igualment connectats ni que tothom (ni tots els objectes ni idees) pugui escollir com, quan i per on moure's. La capacitat de mobilitat és diferenciada socialment i l'impacte dels xocs sobre aquests acoblaments també és desigual, com va mostrar, per exemple, l'huracà Katrina a Nova Orleans (Sheller *et al.*, 2006; Creswell, 2006).

Així, doncs, tenint present la realitat social, ambiental i tecnològica urbana que es reconstrueix mitjançant els quatre as-

pectes que acabem d'esmentar, podríem recuperar el concepte de la «urbanització ciborg» proposat per Gandy (2005). Com comenta aquest autor, aquesta idea pot servir per a comprendre la simultaneïtat d'experiències urbanes concretes i imaginàries que es conceben en aquesta estructura real/virtual, visible/invisible, explícita/implícita... que ens envolta. Així, doncs, i en paraules de Picon (1998), en l'actualitat les metròpolis han esdevingut un territori per als ciborgs (Picon, 1998). Aquesta figura serveix per a explorar les complexitats tecnològiques urbanes en la ciberciutat actual, construïda per una arquitectura d'interfícies entre el món virtual i el món físic presencial. Christine Boyer (1992, 1996) apunta el concepte híbrid de ciberciutat per denotar la inseparable fusió entre les relacions mediatitzades per les noves tecnologies i per la presència humana i el moviment dins i entre els espais urbans. La matèria social, econòmica, urbana i arquitectònica de la realitat del present és híbrida. Dins d'aquesta híbridesa habitem nosaltres. Com diuen Sheller i Urry (2006, pàg. 221): «el segle XXI està organitzat al voltant de noves "màquines" que es connecten amb "les persones" perquè les persones tinguin més capacitat de mobilitat per un espai construït en un petit món de connexions per "anar". Així, doncs, "les persones" esdevenen diferents nodes de múltiples màquines d'habitar i de moure's. [...] Amb el fet d'habitar (o d'internalitzar) aquestes màquines humanes s'aconseguirà que prenguin vida. Aquestes màquines estan minaturitzades, privatitzades, digitalitzades i mobilitzades; inclouen cassets de butxaca, iPod, telèfons mòbils, televisions individuals, ordinadors portàtils connectats a internet, cotxes/bicicletes de mida reduïda, viatges de realitat virtual, llocs de teleimmersió, agendas personals, connexions sense fils, helicòpters, vaixells de mida reduïda, i molts altres enginyers que sorgiran. Aquestes màquines estaran imbricades amb l'aspecte corporal (Bull, 2000 i Callon *et al.*, 2004). O usant altres paraules: els ciutadans i les ciutadanes del present ens hem convertit en uns híbrids urbans mòbils en el sentit que proposa Simmel (1999, citat a Baltà, 2007, pàg. 47): per exemple, som *carsons* (*car+person*), *bisons* (*bicycle+person*), o *putrasons* (*public transport+person*); i, a més a més, aquestes «combinacions urbanes híbrides» les envolten, mediatitzen i gestionen les noves tecnologies.

D'aquesta manera, l'urbs actual està repleta de ciborgs urbans. «Només cal passejar per les ciberciutats per a constatar l'afortunada confluència de la tecnologia amb l'aspecte humà. En suma, l'amalgama de [ciutadans] que passen per una superfície heterotòpica, viscuda i practicada simultàniament per Borges, el noi de la iPod, la noia del mòbil, Foucault, l'avi de la Palm, l'àvia de la càmera web i el xat, Simmel, el professor de ràdio FM, Perec, la bicicleta, el banc, l'urbanista de Barcelona, l'oficina, la sirena de l'ambulància, l'ordinador, la vorera, el sabor de la Guinness... Com un entranyable *aleph* sense temps ni lloc, poblat de nodes vivents i de dadaistes curiosos» (Mora, 2006, pàg. 8). En definitiva, la «urbanització ciborg» emergeix d'una banda, per conceptualitzar la connexió entre les persones que habiten

<http://uocpapers.uoc.edu>

Ciutats, mobilitats i tecnologies: cap a la Barcelona mòbil

a la ciutat i hi caminen i la tecnologia; de l'altra, per destacar la imbricació entre els espais digitals i presencials.

Pràctiques urbanes transitòries i nòmades

L'existència dels espais (que comentàvem en el punt introductor) també depèn del conjunt de relacions i de pràctiques socials diferents que es posen en marxa en aquests espais i que provoquen, en cada moment, formes socials en procés de constant transformació i canvi sense que siguem capaços d'acotar-les exactament. Vivim en espais «coneguts o concrets», amb els quals obtenim certes experiències urbanes; però, sobretot, també residim en espais que es troben «entremig»; en espais que són connectors d'altres espais, encara que la seva existència pugui resultar fugaç, com el pas momentani pel passadís que comunica una estació de tren amb una andana d'un metro. Així, doncs, Michel de Certeau (1984) ja anunciava que els espais es creen a partir del conjunt de pràctiques, de moviments que es posen en funcionament: l'espai, qualsevol espai social i urbà, «es construeix mitjançant l'encreuament de moviments» (Baltà, 2007, pàg. 14) que coincideixen en un indret, moment i lloc. Alhora que realitzem les nostres accions socials, els nostres moviments urbans, etc., usem les noves tecnologies per a poder interaccionar amb persones que estan movent-se en altres espais situats en altres àmbits de la ciutat tecnològicament líquida, canviant i repleta de fluxos. Estem físicament en un espai de trànsit concret, és a dir, el nostre moviment és present en un espai que estem travessant, però al mateix temps també és present mitjançant les nostres paraules, les nostres accions socials, etc., en altres espais presencials. Creem connexions, per tant, sovint complexes, ja que inclouen persones, objectes i tecnologies múltiples i distants entre espais i temps (Sheller *et al.*, 2006; Law, 1994; Murdoch, 1995). En l'espai virtual actuem d'una manera semblant: en el món de la World Wide Web, la presència de les altres persones es fa present mitjançant un senzill clic. L'arquitectura d'internet és molt senzilla: les parets entre un espai social i un altre són molt fines i permeables, ja que els graus de separació entre «l'un» i «l'altre» s'esmicolen en poder accedir, gairebé de forma instantània, a una pàgina web, a un xat, etc. Les fronteres es difuminen en la realitat urbana tecnològica contemporània. En definitiva, cal entendre aquests «espais de trànsit», com hem insistit anteriorment, com a espais practicats, construïts mitjançant les pràctiques urbanes, i tenint en consideració que les pràctiques socials i urbanes actuals, com hem subratllat, no tenen cap intenció d'acotar els territoris ni els llocs.

Cal insistir, de nou, que aquests tipus de pràctiques serveixen per a comentar que les urbs no solament acullen certes materialitats arquitectòniques, sinó que, especialment i espacialment,

també hostatgen un conjunt de maneres de practicar les ciberciutats i, conseqüentment, d'entendre-les i concebre-les. Tot plegat queda connectat directament amb la sociabilitat urbana, és a dir, amb les relacions que els ciutadans i les ciutadanes estableixen en aquests espais urbans –les interaccions socials que es produeixen en el seu interior–, però també amb les relacions mantenim amb ells –i que fa que esdevinguin un o altre significat social. Les sociabilitats actuals, productes resultants dels elements socials urbans tecnològics de l'actualitat, són discretes, superficials, fluides i canviant (Baltà, 2007, pàg. 54). Sembla, doncs, que perquè les sociabilitats urbanes prenguin cos en el context urbà actual, necessitem inventar una geografia dels «punts de pas obligat» (Singleton *et al.*, 1998). Aquests punts constitueixen conductes inevitables –colls d'ampolla que alberguen una narrativa de la mobilitat mediatitzada tecnològicament– pels quals s'ha de passar per a articular tant la subjectivitat col·lectiva com la forma de ser de cadascun i cadascuna de nosaltres.

L'adjectiu *transitori* cal relacionar-lo també amb el tipus de pràctiques socials que s'estan donant en aquests espais urbans que estem descrivint. L'usem perquè incorpora, al mateix temps, significats que estan lligats directament amb l'espai (trànsit, mobilitat, traspàs, etc.) i amb el temps (efímer, momentani, canviant, etc.). En definitiva, espais que construeixen una identitat social no fixa, sinó processal i mòbil: una identitat nòmada. Així, doncs, ens introduïm, ens inserim, ens infiltrem, ens barregem... dins i amb el metarelat de l'urbs tecnològica actual i anem amunt i avall, a dreta i esquerra, cap al nord o cap al sud, cap a l'est o l'oest, cap als centres dissolts, cap als extrems, cap als llinars, cap als nous centres, cap als «llocs de pas», etc., a una velocitat que en la minoria de les vegades permet que els llocs, els indrets, els paisatges pels quals traspassem es puguin admirar –però que en la majoria ens passen totalment desapercebuts, ja que el mateix brogit de la ciutat fa impossible que ens puguem aturar, ni que sigui un instant, a apreciar-los.

En convertir-nos, doncs, en nòmades urbans, ens desprem del sentit erroni de la possessió d'un territori, d'un lloc, d'un espai concret. Gilles Deleuze i *et al.* (1988) descriuen dues especialitats molt diferents: d'una banda, l'espai sedentari construït amb murs, recintes o recorreguts per aquests; i de l'altra, l'espai nòmada, que és llis. «En altres paraules, l'espai sedentari és més dens; l'espai nòmada és menys dens, més líquid, i per tant, és un espai buit. L'espai nòmada és un buit infinit deshabitada i sovint impracticable: un desert on resulta difícil orientar-se, a l'igual que en un immens oceà, on l'única petjada que es reconeix és la petjada deixada en caminar, una petjada mòbil i evanescent» (Careri, 2005, pàg. 38-42). Així la «subjectivitat nòmada» posseeix la peculiaritat de conèixer el territori pam a pam, d'anar descobrint amb el trajecte l'espai llis que encara no ha experimentat. La identitat nòmada és la que va ocupant l'espai buit, el va habitant, el va posseint, s'hi aferra sense voler marxar-ne, sense voler-se'n anar (Deleuze *et al.*, 1988). En aquest procés de

translació pel buit, la mateixa identitat es va omplint de formes socials i de significats urbans amb l'ajuda de l'experiència del projecte. Un cop arribat a aquest punt, s'inicia un nou trajecte en una nova realitat, en la qual comença a desprendre's d'allò que s'havia endut del primer viatge i inicia un procés de desterrament, de desprendre's de tot allò que ha acumulat, però al mateix temps és un procés de conèixer nous indrets i d'inserir-se de nou a la terra més pròxima que la circumda. I arribats a aquest punt, volta de nou, per iniciar ja un tercer viatge de desterrament i trajectes com siguem capaços de fer. «Per tant, els desplaçaments nòmades designen un estil creatiu de transformació; una metàfora performativa que permet que sorgeixin trobades i fonts d'interacció d'experiència i de coneixement insospitades que d'altra manera difícilment tindrien lloc» (Braidotti, 2000, pàg. 32). Donada aquesta possibilitat de fer múltiples trajectòries i aquesta capacitat de transformar l'aspecte urbà, la «subjectivitat nòmada» s'ha convertit en l'actriu principal de l'època tecnològica actual. No podem evitar de pensar-nos, de veure'ns, d'observar-nos sempre en incessant moviment i en constant transformació. Les subjectivitats col·lectives són plàstiques per naturalesa, per tota aquesta bellugadissa que ens acompanya sempre, però sobretot perquè estan envoltades d'una naturalesa canviant –que no és cap altra que les paraules urbanes en constant moviment. Els mateixos mots fan que la identitat sigui com un «joc de fronteres mòbils» (Gatti *et al.*, 1999) que, moment rere moment, instant rere instant, estan escrivint i reescrivint la nostra història social i col·lectiva. Una narrativitat que avui dia està repleta de velocitat, de precipitacions, de processos estacionaris, de pauses com a processos, d'ambivalències, de barreges urbanes i culturals, etc., i tot plegat amb un rerefons tecnològic implícit.

Transformant Barcelona: espais per a la mobilitat

En aquests moments, la mobilitat de Barcelona és un tema d'actualitat. La ciutat està immersa en un dels seus processos de transformació urbans més importants, relacionat directament amb algunes infraestructures que han de facilitar i potenciar el transport de les persones, mercaderies, etc., per la ciutat. Així, doncs, ara mateix s'estan construint algunes de les següents infraestructures:

a) Estació d'alta velocitat de la Sagrera

La futura estació de la Sagrera, encara per construir, assegurarà no solament el trànsit dels trens d'alta velocitat, sinó que també doblarà la capacitat de la freqüència dels trens de rodalies de l'àrea de Barcelona. Així, doncs, en aquesta estació hi haurà

22 vies: 10 d'alta velocitat, 8 de trens de rodalies –a un primer nivell– i 4 de metro –a un tercer nivell– de les línies 4 i 9. En aquest nou espai nodal per a la mobilitat de la ciutat, el nivell intermedi servirà com a vestíbul d'intercanvi i també acollirà àrees destinades a l'aparcament de cotxes i a l'estació d'autobusos. Es preveu que passaran per aquesta estació més de 60 milions d'usuaris l'any.

Aquesta infraestructura provocarà en l'entorn més proper una considerable transformació urbana, convertint-se en un «punt de pas obligat» de Barcelona, en un nou centre nodal de la ciutat. En la mateixa estructura arquitectònica o al seu voltant s'hi localitzaran oficines, comerços, habitatges i equipaments.

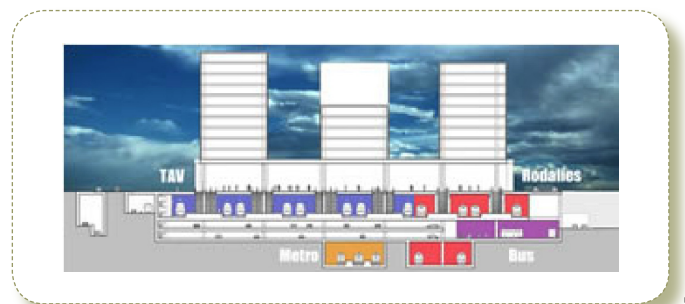

Figura 1. Imatge virtual de la futura estació de l'AVE

b) Terminal sud de l'Aeroport

La terminal sud de l'Aeroport de Barcelona entrarà en servei, previsiblement, durant la primavera de 2009. La construcció d'aquest espai de trànsit està enfocada des de dues perspectives: la primera, considera la terminal com un node de comunicacions i, la segona, com un centre de serveis. Així, doncs, aquest edifici serà un complex estructurat al voltant de tres elements. El primer, un edifici processador –on es facturarà, es recolliran els equipatges i hi haurà una zona comercial. El segon, un element conformat per dos espais accessoris laterals i un de longitudinal destinats a l'embarcament de passatgers. I finalment, el tercer, que es convertirà en un centre de transports o vestíbul internodal, és a dir, l'espai on aquesta terminal es connectarà amb els altres mitjans de transport de la ciutat (línia 9 del metro, autobusos, taxis, etc.).

Els objectius principals d'aquesta ampliació són: «assolir una capacitat de 40 milions de passatgers l'any, aconseguir una freqüència de 90 operacions a l'hora, disposar de 90 posicions per a estacionar avions assistides per passarel·les telescòpiques, assolir les 1.900 places d'aparcament, habilitar prop de 300 hectàrees per al desenvolupament industrial i comercial, augmentar l'espai per a activitats i serveis de les companyies aèries» (Martínez, 2003, pàg. 6). Així, doncs, amb la construcció d'aquest nou espai urbà s'asseguraran uns índexs de mobilitat aèria tant de passatgers com de mercaderies que estaran en consonància amb els índexs globals de mobilitat d'altres ciutats.

Font: <<http://www.aena.es>>

Figura 2. Imatge virtual de la futura terminal sud de l'Aeroport de Barcelona

c) Línia 9 de metro

Aquesta línia –actualment en construcció– serà, amb un recorregut de 43 quilòmetres, la més llarga d'Europa. Traversarà tota la ciutat barcelonina amb l'objectiu de connectar barris o zones que en l'actualitat encara no disposen d'aquest transport públic: per exemple, l'eix Carles III-Ronda del Mig-Travessera de Dalt i l'eix de Sant Martí-La Sagrera. A més a més, enllaçarà l'urbs amb altres punts logístics importants com, per exemple, la zona d'activitats logístiques del port (ZAL), la Zona Franca i l'Aeroport del Prat. Així mateix, la seva construcció també comportarà la connexió o noves connexions amb altres ciutats i municipis veïns com, per exemple, el Prat de Llobregat, l'Hospitalet, Santa Coloma de Gramenet, Badalona, etc. Dues qüestions importants destaquem d'aquesta infraestructura per a la mobilitat: la primera, que el «tub» del metro passarà a gran profunditat –així s'eviten les altres línies de metro, de ferrocarril i altres serveis: xarxa de clavegueram, xarxa de telefonia, etc. Així, doncs, «les estacions de l'L9 tenen una fondària d'entre 35 i 70 m, ja que la línia ha de creuar totes les altres línies del metro. En la major part del traçat, el túnel s'ha dissenyat de manera que permet col·locar una via damunt de l'altra. [...] Les estacions de l'L9 s'han dissenyat de forma vertical. En un nivell superior, a l'alçada del carrer, trobarem el vestibul. I en un nivell inferior, l'andana. Uns ascensors d'alta capacitat i de desplaçament ràpid uniran un nivell i l'altre, coordinats amb l'arribada del tren a l'andana» (www.gencat.com).

La segona característica que destaquem és la construcció de 46 estacions, 16 de les quals seran intercanviadors amb altres mitjans de transport: Metro, Ferrocarrils de la Generalitat, rodalies de Renfe, AVE, etc.

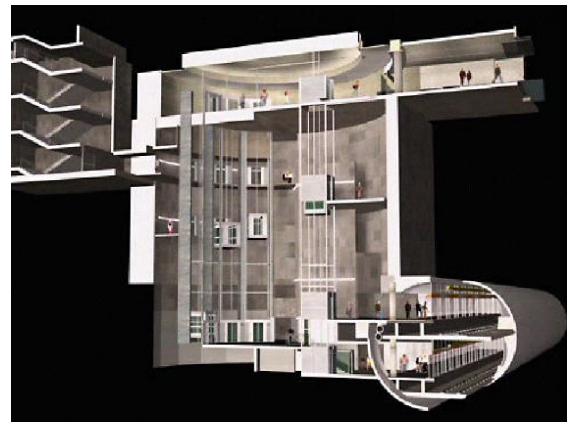
Font: <www.gencat.net>

Figura 3. Imatge virtual de les futures estacions i andanes de la Línia 9 del metro

d) Reforma de la plaça de les Glòries

Aquesta modificació de l'estructura urbanística i arquitectònica de la plaça de les Glòries de Barcelona esdevindrà una de les portes d'entrada al districte 22@ i la convertirà en un centre internodal del transport de la ciutat. Serà, doncs, un espai per a la mobilitat, ja que, després de la reordenació del sistema ferroviari, es construirà un nou intercanviador de ferrocarril, metro i tramvia. Així mateix, la reforma contempla la modificació del nus viari actual: les principals vies urbanes de la ciutat –la Diagonal, la Meridiana i la Gran Via– en el seu lloc d'encreuament, que actualment tenen tanta presència en aquest espai urbà de la ciutat, se soterraran al pas de plaça de les Glòries. Això farà que l'actual barrera urbana i social d'aquesta zona es converteixi en un espai d'unió –un parc verd de grans dimensions– entre l'Eixample, el Poble Nou (22@) i el Clot. L'actuació arquitectònica i urbanística també contempla la remodelació dels voltants amb nous habitatges, oficines (edifici Ona, torre Agbar, etc.) i equipaments (Museu del Disseny i de les Arts Decoratives, nou Mercat dels Encants, etc.).

La realitat urbana virtual després d'imatges de Barcelona com aquestes. Imatges que ens ajuden a imaginar com serà la Barcelona del futur. Imatges que, en certa mesura, en aquests moments, traspassen la realitat de la xarxa i comencen a prendre forma física. Per exemple, les obres de l'Aeroport avancen a bon ritme i la seva carcassa és visible al bell mig de les dues pistes d'aterratge i d'enlairament de l'Aeroport del Prat. La tecnologia no solament serveix, com hem observat en aquestes imatges, per a dissenyar i projectar les infraestructures que acabem d'exemplificar, sinó que també s'usa de suport en el moment de construir aquests espais urbans (per exemple, per a perforar el túnel de la línia 9 del metro s'estan utilitzant tuneladores d'última generació). Finalment, les noves tecnologies seran la peça cabdal

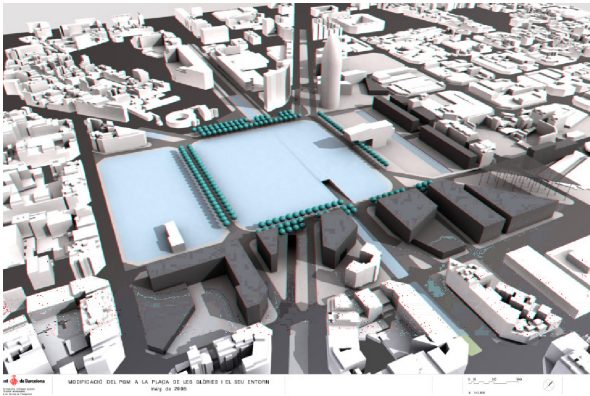

Figura 4. Imatge virtual de la futura plaça de les Glòries

en la gestió d'aquestes infraestructures, n'asseguraran l'ús i el trànsit dels ciutadans i també es convertiran en un element més en l'atmosfera d'aquestes infraestructures, ja que asseguraran la connexió dels usuaris a la xarxa virtual en el moment que aquests usuaris estiguin en moviment.

Reflexions finals: una Barcelona mòbil?

Barcelona, mitjançant els projectes per a la mobilitat que hem exemplificat en el punt anterior i altres projectes que també guarden relació amb la mobilitat de la ciutat (intercanviador Sagrera-Meridiana, intercanviador de la Diagonal, prolongació de la línia 5 del metro fins a la Vall d'Hebron, prolongació de la línia 3 del metro fins a la Trinitat, etc.), està transformant i creant les condicions per a una Barcelona mòbil en alguns dels aspectes que hem volgut subratllar en els apartats anteriors. Noves infraestructures tecnològicament preparades, noves arquitectures per a moure's, nous espais per a assegurar que la multitud estigui en trànsit, noves pràctiques socials, tecnològiques i urbanes.

Així, doncs, amb la construcció d'aquests nous «espais de transició espacial» es potencia i s'amplia la connexió de noves materialitats implícites (cables, tubs, conductes, etc.); es promou que els cossos de les persones que estan en moviment s'imbrinquin encara més amb les tecnologies, els artefactes, les arquitectures d'aquests espais; es fomenten, a escala local i global, les connexions entre els diferents espais interns i externs per a assegurar una mobilitat líquida i fluida. En resum, la realitat urbana de Barcelona s'està transmutant, mitjançant la construcció d'aquests espais i mitjançant el desenvolupament d'altres pro-

jectes tecnològics (com, per exemple, el 22@), per a convertir-se en una realitat urbana híbrida, on, simultàniament, podem viure una multitud d'experiències tecnològiques i urbanes que són el resultat de viure en aquesta mescla de món real/virtual que ens envolta.

Les noves tecnologies són, en aquests moments, molt presents a Barcelona. Amb aquestes noves construccions, amb aquests nous projectes... la presència de la tecnologia al carrer, als edificis, als metros, als trens de rodalies, a les estacions de metro i de tren, etc., encara serà més evident. La tecnologia, en aquest context, condicionarà, encara més, les nostres formes de mobilitat i assegurarà que ens puguem moure i comunicar en i entre ambdues realitats: la realitat barcelonina presencial i la realitat barcelonina virtual. Els ciutadans que es moguin per Barcelona disposaran, en principi, d'unes condicions òptimes per a poder realitzar pràctiques urbanes imbricades directament amb les noves tecnologies i interaccionar i comunicar-se amb ciutadans que estiguin en altres espais físics o virtuals.

Des del nostre punt de vista, la discussió de la mobilitat a Barcelona va més enllà del dèficit històric, econòmic i polític. Quan es dissenyen i es construeixen infraestructures com les que hem destacat en aquest article, a part d'assegurar-ne les inversions per a la construcció, es tracta d'assegurar el trànsit constant de persones, de mercaderies, d'informació, etc. per la ciutat. És a dir, assegurar unes pràctiques per a la mobilitat, siguin del tipus que siguin, imbricades directament amb les noves tecnologies. Barcelona, com les ciutats més importants de la ciutat digital global, necessita moviment. Sense moviment, la ciutat no podria sobreviure ni socialment, ni econòmicament, ni turísticament. Per tant, allò que es pretén amb la construcció dels espais per a la mobilitat és que la ciutat sigui al màxim d'accessible, és a dir, que estigui connectada amb altres *hubs* d'arreu d'Europa i del món. Barcelona s'assegura, d'aquesta manera, la supervivència, com un dels nodes de connexió d'aquesta ciberciutat global que nosaltres coneixem perfectament, ja que hi estem transitant constantment. Però allò que no queda tan clar és quina Barcelona sobreviurà. La construcció material i virtual de la infraestructura necessària també amaga relacions de poder, privilegia fluxos, pràctiques i grups socials determinats per sobre d'altres. Aquests projectes no reforcen la possibilitat de moviment en general, però faciliten la canalització dels qui volen o poden moure's o bé parar-se (Graham, 2006). Finalment, en un món cada cop més interconnectat i amb més moviment, la necessitat de més fluxos de persones i objectes topa amb la degradació mediambiental i les tensions entre el creixement econòmic i la sostenibilitat. Així, doncs, és d'importància crítica l'anàlisi del model de Barcelona per tal de garantir no tan sols la competitivitat econòmica de la ciutat, sinó també la seva relació amb formes urbanes socialment i ambientalment més justes.

Bibliografia:

- ASCHER, F. (2004). «Multi-mobility, multispeed cities: a challenge for architects, town planners and politicians». A: A. FONT (ed.). *The explosion of the City, Morphologies, Observations and Motions* (pàg. 352-363). Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya: Barcelona.
- BALTÀ, J. (2007). *Moviment quotidià: Trajectòries, Subjectes i Sociabilitats*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Treball de recerca no publicat.
- BERTOLINI, L.; DIJST, M. (2003). «Mobility Environments and Network Cities». *Journal of Urban Desing*, núm. 8, 1, pàg. 27-43.
- BRAIDOTTI, R. (2000). *Sujetos nómadas*. Barcelona: Paidós. Col·lecció Gènere y cultura.
- BOYER, C. (1992). «The imaginary real world of cybercities». *Assemblage*, núm. 18, pàg. 115-127.
- BOYER, C. (1996). *Cybercities: Visual Perception in the Age of Electronic Communication*. New York: Princeton Architectural Press.
- BULI, M. (2000). *Sounding Out the City*. Oxford: Berg.
- CARERI, F. (2005). *Walkscapes. El andar como práctica estética*. Barcelona: Gustavo Gili.
- CALLON, M.; LAW, J.; URRY, J. (2004). «Absent presence: localities, globalities and methods». Número especial de *Environment and Planning D*, núm. 22 (1) 3- 190.
- CERTEAU, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*. Berkeley CA: University of California Press.
- CRESWELL, T. (2006). *On the Move: Mobility in the Modern Western World*. London: Routledge.
- DELGADO, M. (1999). *La ciudad líquida, ciudad interrumpida: la urbs contra la polis*. Medellín: Universidad de Antioquia. Facultad de Ciencias Humanas y Económicas de la Universidad Nacional de Colombia.
- DELEUZE, G.; GUATTARI, F. (1988). *Mil mesetas. Capitalismo y esquizofrenia*. Valencia: Pre-textos.
- FOUCAULT, M. (1984). *Of others spaces*. *Diacritics*. 1986, pàg. 22-27.
- GANDY, M. (2005). «Cyborg Urbanization: Complexity and Monstrosity in the Contemporary City». *International Journal of Urban and Regional Research*, núm. 29, 1 pàgs. 26-49.
- GATTI, G.; MARTÍNEZ DE ALBÉNIZ, I. (1999). *Las astucias de la identidad. Figuras, territorios y estrategias de lo social contemporáneo*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. (2007). Viatjar en la línia 9. <<http://www10.gencat.net/>>
- GETHIN, S. (1998). «Winning cargo business». *Jane's Airport Review*, pàgs 29-21.
- GOTTDIENER, M. (2001). *Life in the Air*. Oxford: Rowman and Littlefield.
- GRAHAM, S. (2001). «FlowCity. Networked Mobilities and the Contemporary Metropolis». *DISP*, núm 4, pàgs. 4-11.
- GRAHAM, S. (2006). «Strategies for Networked Cities». A: L. ALBRECHTS i S. MANDELBAUM, (eds.). *The Network Society*. London: Routledge, pàgs. 95-109.
- HANNAM, K.; SHELLER, M.; URRY, J. (2006) «Editorial: mobilities, immobilities and moorings». *Mobilities*, núm 1, pàgs. 1-22.
- HEYNEN, N.; KAIKA M.; SWYNGEDOUW, E. (2006). «Urban political ecology: politicizing the production of urban». A: *In the nature of cities, urban political ecology and the politics of urban metabolism*. London: Routledge, pàgs. 1-20.
- LASSEN, C. (2006). «Aeromobility and Work». *Environment and Planning A*, núm. 38, pàgs. 301-312.
- LAW, J. (1994). *Organizing Modernity*. Oxford: Blackwell.
- MARTÍNEZ, R. (2003). *Análisis de las operaciones Hub&spoke en el transporte aéreo. Aplicación al aeropuerto de Barcelona*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya.
- MORA, M. (2006). «El paseo de los nodos vivientes o los noventa años de dadaísmo urbano». A: O. LÓPEZ [et al.] *Paseando por la cibercidad: tecnologías y nuevos espacios urbanos*. Barcelona: Editorial UOC.
- MURDOCH, J. (1995). «Actor-networks and the evolution of economic forms: combining description and explanation in theories of regulation, flexible specialization and networks» *Environment and Planning A*, núm. 27, pàgs. 731-757.
- PICON, A. (1998). *La Ville Territoire des Cyborgs*. Besançon: Les Editions de L'Imprimeur, Collection Tranche de Villes.
- PIORE, M.; SABEL C. F. (1984). *The Second Industrial Divide*. New York: Basic Books.
- SHELLER, M.; URRY, J. (2006). «The new mobilities paradigm». *Environment and Planning A*, núm. 38, pàgs. 207-226.
- SIMMELL, C. (1999). *Traffic Calming: A Study of Contestation Between Lay and Expert Groups in the Construction of Risk-related Knowledges*. Tesis de doctorat no publicada. School of Independent Studies, Lancaster University.
- SINGLETON, V.; MICHAEL, M. (1998). «Actores-red y ambivalencia. Los médicos de la familia en el programa británico de citología del cribaje». A: M. DOMÉNECH i F. J. TIRADO (Comps). *Sociología Simétrica. Ensayos sobre ciencia, tecnología y sociedad*. Barcelona: Gedisa (pàg. 171-217).
- SWYNGEDOUW, E.; KAIKA M. (2001). «Fetishizing the modern city: the phantasmagoria of the technological networks». *International Journal of Urban and Regional Research*, núm. 24, pàgs. 121-138.
- URRY, J. (2003). *Global Complexities*. London: Polity.
- URRY, J. (2005). «The Complexities of the Global». *Theory, Culture and Society*, núm. 22(5), pàgs. 235-254.

Citació recomanada:

VIVAS, Pep; RIBERA-FUMAZ, Ramon (2007). «Ciutats, mobilitats i tecnologies: cap a la Barcelona mòbil». A: «Ciutats en la societat de la informació.» [article en línia]. *UOC Papers*. Núm. 5. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa]. <http://www.uoc.edu/uocpapers/5/dt/cat/vivas_ribera.pdf>
ISSN 1885-1541

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*UOC Papers*); no en feu un ús comercial; i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Pep Vivas

Professor dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la UOC
pvivasi@uoc.edu

Doctor en Psicologia Social (Universitat Autònoma de Barcelona). Professor propi dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la UOC (àrea de psicologia social). Professor del Màster en Investigació en psicologia social (Universitat Autònoma de Barcelona). Actualment és membre del grup de recerca sobre Ciutats en la Societat de la Informació i el Coneixement (URBSIC) de l'IN3. Les seves temàtiques d'interès són: la teoria de la ciutat, de l'espai i del paisatge en el context de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació.

Ramon Ribera-Fumaz

Professor dels Estudis d'Economia i Empresa de la UOC
rriberaf@uoc.edu

Ramon Ribera-Fumaz és professor als Estudis d'Economia i Empresa a la UOC des de febrer del 2006. Abans d'incorporar-se a la UOC era investigador postdoctoral a l'Institute for Advanced Studies a la Universitat de Lancaster (Regne Unit). És doctor en Geografia per la Universitat de Manchester i llicenciat en Ciències Econòmiques i Empresariales per la Universitat Autònoma de Barcelona. La seva recerca gravita al voltant de (1) la reestructuració de l'estat neoliberal i la governança econòmica urbana, (2) l'articulació entre espai, economia i cultura i (3) la mobilitat al Mediterrani. En aquesta última línia, juntament amb el Dr. Javier Calatrío Garcerá (Centre for Mobilities Research, Lancaster) és coordinador de www.medmobilities.net.

article

Dossier «Ciutats en la societat de la informació»

Esdeveniments culturals a les ciutats i les destinacions turístiques catalanes

Francesc González

Data de presentació: juliol de 2007

Data d'acceptació: setembre de 2007

Data de publicació: octubre de 2007

Resum

La diversificació de la base econòmica i la major competència interurbana en la ciutat postfordista contemporània han impulsat el paper del turisme i el lleure com a vectors de desenvolupament econòmic urbà i local. Les ciutats intenten aprofitar la seva atmosfera quotidiana i la seva oferta de lleure i d'esdeveniments especials i culturals per a atreure visitants i obtenir ingressos. En aquest article es reflexiona sobre les possibilitats que ofereixen els esdeveniments turístics culturals al desenvolupament urbà i local a Catalunya. En concret es realitza una anàlisi de l'oferta local dels esdeveniments d'aquest tipus, tot caracteritzant-los, i es reflexiona sobre les possibilitats que ofereixen per a establir estratègies de desenvolupament local i urbà centrades en el turisme.

Paraules clau

esdeveniments especials, turisme cultural, desenvolupament local

Abstract

The diversification of the economic base and increased interurban competition in the contemporary Post-Fordist city has driven the role of tourism and leisure as an urban and local economic development vector. Cities try to take advantage of their innate atmosphere and the leisure, and special and cultural events they offer to attract visitors and gain income. This article looks at the possibilities offered by cultural tourist events for local and urban development in Catalonia. Specifically, it provides analysis of the local events on offer of this type, characterises them and reflects on the possibilities offered to establish strategies for local and urban development focusing on tourism.

Keywords

special events, cultural tourism, local development

Esdeveniments culturals i de lleure en les societats postmodernes

La incidència dels esdeveniments a les ciutats i a les destinacions turístiques va en augment, sigui per la seva adopció com a estratègia de màrqueting urbà, millora de la imatge o regeneració urbana (Getz, 1997). Rere aquesta tendència, hi ha diferents factors que l'expliquen, entre els quals en destaquen dos: la transformació de la base econòmica urbana de les ciutats postindustrials i la terciarització de la societat. De la combinació d'ambdós factors neix un marc en el qual cada ciutat pretén augmentar la seva competitivitat respecte de la resta i on la ciutadania demana cada vegada major nombre d'opcions de lleure. Ambdues tendències encaixen, ja que en la realitat s'observa que si les ciutats augmenten fortament la oferta d'esdeveniments, hi

ha un augment, encara que probablement a un ritme menor, del nombre de visitants que els esdeveniments atrauen. Les ciutats aposten cada vegada més per "turistificar-se" com a estratègia competitiva, al mateix temps que intenten millorar la qualitat de vida oferint activitats i equipaments culturals per a atreure nous visitants i empreses. Per la seva part, es detecta que els habitants en les societats occidentals disposen de més temps lliure per dedicar al lleure, però repartit en períodes més breus, cosa que afavoreix la participació en esdeveniments de curta durada. Igualment la recerca d'experiències autèntiques i la necessitat de socialitzar-se i participar en actes públics posen de manifest el potencial d'atracció turística dels esdeveniments. L'ampliació de la mirada turística cap a qualsevol àmbit de la vida quotidiana i la indiferenciació, pel que fa a consum, entre l'alta cultura i la cultura popular, són factors que, afegits als anteriors, ajuden a comprendre l'èxit dels esdeveniments especials. No és indispensable

<http://uocpapers.uoc.edu>

Esdeveniments culturals a les ciutats i les destinacions turístiques catalanes

per a les destinacions disposar de recursos específics per a crear una oferta turística, sinó que poden aprofitar elements patrimonials tangibles o intangibles com la pròpia atmosfera urbana. Per tant, la creació d'esdeveniments i festivals permet obtenir atractius turístics independentment dels recursos de base existents.

La cultura té un paper primordial com a recurs proveïdor de temàtiques i «excuses» per a la preparació d'esdeveniments. Richards n'apunta alguns motius: 1) la idea de nostàlgia que fomenta la preservació del patrimoni cala profund en les societats modernes, en les quals s'ha accelerat la desaparició de tradicions culturals i formes de vida tradicionals; 2) actualment la cultura contemporània és tan apreciada com a forma de consum turístic com ho era anteriorment l'alta cultura (museus, òpera, teatre...). Tenint en compte que els esdeveniments són atraccions culturals basades en la cultura com a procés (manifestacions de la cultura popular, les formes de vida, les idees, etc.), encaixen perfectament dins de les pautes de consum d'avui dia; 3) les societats actuals busquen satisfer noves experiències com a formes de recreació i lleure, i precisament la cultura és la matèria primera més potent per a crear experiències (Richards, 2001).

Les ciutats aprofiten l'eclosió de l'«economia cultural» per a organitzar estratègies de diferenciació urbana basades en l'oferta d'esdeveniments que prenen com a referent temàtic la cultura i la identitat local. Amb això es pretén incidir positivament sobre l'economia local o regional i, en determinats aspectes socials i d'imatge. En general, hi ha consens en afirmar que els esdeveniments tenen un impacte positiu sobre les destinacions en aquest terreny. Econòmicament ocasionen efectes promocionals i d'imatge a llarg termini, aporten ingressos directes i indirectes durant la seva celebració, augmenten el flux de visitants, creen llocs de treball, desenvolupen el comerç, estimulen negocis addicionals i incrementen el valor de la propietat (Chhabra *et al.*, 2003; Ryan, 1998; Tohmo, 2005). Des del punt de vista social i polític, els esdeveniments reforcen la cohesió social de la comunitat, els llaços interns i el seu orgull cívic, i generen estructures capaces d'involucrar els residents en les activitats de la seva comunitat (Gursoy *et al.*, 2004).

Com a motor del desenvolupament local, els esdeveniments de petita dimensió permeten, amb pressuposts i equipaments relativament reduïts, obtenir beneficis notables per a la comunitat local. En aquest sentit, Getz apunta alguns avantatges dels esdeveniments especials: 1) són atraccions úniques i excepcionals que no requereixen infraestructures excessivament cares; 2) requereixen una inversió de capital relativament reduïda en comparació amb els ingressos que potencialment permeten obtenir; i 3) l'èxit depèn més de l'entusiasme de la comunitat local que de les atraccions i infraestructures existents (Getz, 1993).

Tanmateix, no s'han de perdre de vista alguns problemes inherents al desenvolupament d'esdeveniments. En primer lloc, el risc de fracàs és elevat per naturalesa, i més tenint en compte que molts esdeveniments se celebren per als residents i per a alguns

visitants casuals, però no exploten convenientment el seu potencial d'atracció turística (Smith *et al.*, 1998). En segon lloc, els esdeveniments de grans dimensions requereixen una organització complexa i una inversió elevada de capital que n'impedeix la celebració en els centres urbans de menor jerarquia. Així mateix convé recordar que, en ocasions, petits festivals, festes o actes similars es construeixen a partir de plantejaments polítics més que turístics i que subsisteixen fonamentalment gràcies a les subvencions rebudes. La inadequada gestió dels esdeveniments pot arribar a ser contraproductiva per al producte turístic global d'una destinació (Litvin *et al.*, 2006), i pot tenir efectes socials i econòmics negatius (interferència en el dia a dia dels residents, generació de situacions de congestió, sorolls, vandalisme, danys a la propietat, aglomeracions, èxode de residents, interrupció dels negocis habituals i infrautilització dels equipaments construïts) (Wood, 2005).

En definitiva, l'apogeu d'esdeveniments especials, lluny de ser una panacea, hauria de suposar un repte en la planificació i la gestió de les destinacions que estiguin interessades a potenciar-los. En aquest sentit, es poden apuntar alguns elements de reflexió per a mantenir esdeveniments amb capacitat de generar atractiu turístic real amb incidència territorial: 1) revisió de la conveniència i planificació de com se n'hauria de fer una gestió i un finançament correctes (definir el perquè, el com i el qui) (Vat, 1998); 2) el context actual de competència creixent entre ciutats com a espais de consum comporta la reproducció serial dels esdeveniments d'èxit. La repetició de fórmules, estratègies i formats implica reduir la unicitat de les experiències, banalitzar o reproduir els productes en llocs poc adequats; 3) el tema de l'autenticitat ha de plantejar-se amb sensibilitat respecte de la identitat subjacent a cada esdeveniment, però també hauria de resultar una experiència llegible per als turistes, i més tenint en compte que la majoria d'actes i celebracions no existrien sense la presència de visitants; 4) defensa de la creativitat de l'experiència turística com a via de diferenciació dels esdeveniments culturals. El desenvolupament d'experiències turístiques basades exclusivament en el consum passiu de serveis implica insatisfacció per a determinats grups de demanda. Alguns experts defensen la creació de productes turístics que permetin la participació activa, en què el turista aprengui i desenvolupi les seves habilitats, de tal manera que l'experiència no consisteixi tan sols a observar o augmentar coneixements, sinó sobretot en l'autodesenvolupament i la transformació personal (Prentice *et al.*, 2003; Richards *et al.*, 2006).

Caracterització dels esdeveniments culturals i de turisme a Catalunya

Durant la darrera dècada, a Catalunya s'han multiplicat les iniciatives vinculades als esdeveniments culturals, tant a les diferents

<http://uocpapers.uoc.edu>

destinacions turístiques, com als municipis no turístics (Font, 2004). En aquest sentit, l'anàlisi del cas de Catalunya permet aportar informació per a comprendre l'abast social dels nous formats de lleure urbà, així com les seves repercussions potencials sobre les estratègies de remodelació de l'oferta en les destinacions turístiques.

Per tal de caracteritzar els esdeveniments de turisme cultural celebrats a Catalunya s'ha utilitzat com a font l'*Agenda turística de Catalunya*, que confecciona Turisme de Catalunya, per a l'any 2005.^{www1}

Aquesta base de dades pretén oferir a turistes i residents informació actualitzada sobre els esdeveniments d'interès cultural, lúdic i festiu que es celebren anualment als municipis catalans.

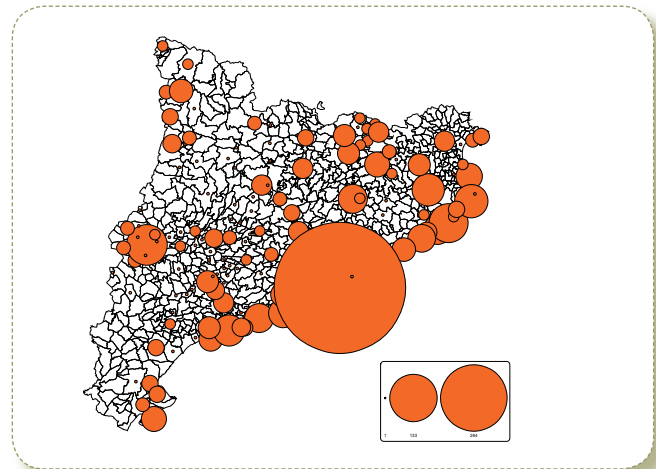
La base de dades la confecciona una empresa subcontractada amb aquesta finalitat i es nodreix de la informació que proporcionen ajuntaments, institucions i organismes diversos. En un mercat amb oferta molt abundant és difícil trobar una recopilació exhaustiva, però amb les prop de mil entrades disponibles, la base ofereix una mostra suficient per a l'objecte del nostre treball. La informació obtinguda permet elaborar una caracterització elemental dels esdeveniments turístics que es desenvolupen actualment a Catalunya des del punt de vista de l'oferta. La caracterització inclou com a variables la localització geogràfica de l'esdeveniment, la temàtica, la durada i l'organisme impulsor de l'esdeveniment.

L'*Agenda turística de Catalunya* oferia, per a l'any 2005, un total de 971 registres dividits en 14 tipologies d'actes, corresponents a esdeveniments celebrats en 171 municipis (que representaven el 18% del total de Catalunya i el 90% de la població catalana). La primera part de l'anàlisi està dedicada a la localització territorial dels esdeveniments. El mapa resultant ofereix un perfil turístic molt marcat, cosa ben lògica si tenim en compte que la base de dades respon precisament a interessos de promoció turística (vegeu la figura 1).

Els àmbits territorials amb més visitants, oferta d'allotjament i serveis turístics també reflecteixen el nombre més gran d'esdeveniments. Barcelona capital és el centre principal d'esdeveniments, amb un terç del total dels enregistrats. La forta presència d'activitats a la Costa Brava i a la Costa Daurada dibuixa un eix litoral dens en ambdós costats de la regió metropolitana de Barcelona, que es dilueix cap als extrems meridional i septentrional. En un segon nivell d'importància poden distingir-se el Pirineu i el Prepirineu orientals catalans, les comarques del Ripollès, la Garrotxa i Osona, la Catalunya central i la ciutat de Lleida. La resta del territori presenta buits, especialment la diagonal que enllaça, de nord a sud, el Pirineu cerdà amb les comarques de l'Ebre.

La distribució territorial dels esdeveniments combina una tendència a la concentració en l'àmbit urbà (els municipis de més

Esdeveniments culturals a les ciutats i les destinacions turístiques catalanes

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Agenda turística 2005

Figura 1. Total d'esdeveniments per municipis, 2005

de 10.000 habitants tenien el 70% dels esdeveniments especials i culturals) amb una dispersió relativa d'aquests esdeveniments per la resta del territori, incloses les àrees rurals i de muntanya. Això obeeix, d'una banda, a la pròpia inèrcia de les tradicions i festes populars de caràcter socialitzador i identitari, que afecta el conjunt del territori, però també, de l'altra, a l'organització del sistema urbà català, la qual tendeix a la unitat funcional urbana en qüestions de lleure. Dit en altres paraules, la influència dels desplaçaments de visitants per motiu de lleure des de les principals ciutats catalanes, associada sovint a la presència de segones residències, contribueix també al desplegament d'esdeveniments de lleure. Desgraciadament, la informació disponible no permet precisar fins a quin punt és la demanda turística i de lleure o bé la mateixa població resident, o una barreja d'ambdues, el factor responsable de l'existència i creixement dels esdeveniments.

L'anàlisi per tipologies d'esdeveniments revesteix especial interès (vegeu la taula 2).

Es constata en primer lloc que l'oferta d'esdeveniments catalana té una base cultural molt accentuada. Al marge de les fires amb caràcter comercial (17,9% del total d'esdeveniments) i els esports (2,7%), la resta pren com a punt de partida el patrimoni cultural (55,3%) o bé les tradicions i festes populars (24,1%).

Hi ha una clara distinció entre l'oferta d'esdeveniments vinculada a l'anomenada «alta cultura», que sovint requereix infraestructures i equipament específic, molt concentrada a les ciutats grans i especialment a Barcelona, i els actes de cultura popular i festes tradicionals o esdeveniments a l'aire lliure, els quals tendeixen a repartir-se més regularment sobre el territori. També canvia l'orientació i la capacitat d'organització dels esdeveniments segons l'àmbit de què es tracti (vegeu la taula 3). Les

[www1] <<http://www10.gencat.net/pls/turistex/p03.recurs?dm=02&trcs=AGC&tpsBarra=RD>>.

Taula 1. Distribució dels esdeveniments segons la grandària del municipi, 2005

Tram de població	Esdeveniments	% d'esdeveniments	Població	%
50-1000	58	7,05	20.303	0,46
1001-5000	125	15,19	124.051	2,81
5001-10000	57	6,93	116.279	2,63
10001-50000	210	25,52	794.881	17,98
50001-100000	54	6,56	615.342	13,92
> 100000	319	38,76	2.750.980	62,21
Total	823	100,00	4.421.836	100,0

Font: Elaboració pròpia

Taula 2. Esdeveniments per tipologies a Catalunya, 2005

Tipologia	Esdeveniments	%
Actes culturals	14	1,44
Cinema	16	1,65
Circ	3	0,31
Concerts	3	0,31
Dansa	17	1,75
Esports	26	2,68
Exposicions	130	13,39
Festes tradicionals i populars	234	24,10
Festivals	2	0,21
Fires	174	17,92
Gastronomia	60	6,18
Música	212	21,83
Òpera	17	1,75
Teatre	63	6,49
Total	971	100,0

Font: Elaboració pròpia

ciutats catalanes i les localitats costaneres tenen major varietat i nombre d'esdeveniments, tot i que amb diferent orientació, mentre que a l'interior i a la muntanya se'n redueix significativament el nombre, estan menys diversificats i s'orienten bàsicament a festes i actes de cultura popular.

Des del punt de vista de l'originalitat temàtica i la creativitat, els resultats apunten cap a una doble direcció. D'una banda, veiem una interessant diversitat d'esdeveniments que reflecteix l'important conjunt patrimonial de les localitats catalanes. De l'altra, s'observa una tendència a la imitació i profusió d'actes, fires i esdeveniments que no impliquen afegir valor al conjunt. Per a il·lustrar aquest fenomen de reproducció seriada poden servir com a exemple els festivals musicals, les mostres i jor-

nades gastronòmiques, o les fires i mercats medievals (vegeu la taula 4).

La imitació de les iniciatives originals o d'èxit és un fenomen freqüent en la creació d'oferta turística, però cal tenir present que la repetició seriada pot fer ressentir l'originalitat i per tant fer baixar la percepció de qualitat entre diferents segments de la demanda. A més, si aquesta tendència a la creació clònica d'esdeveniments es fa sense tenir en compte les possibilitats reals de la demanda es pot generar una situació de sobreoferta.

L'anàlisi de la distribució temporal dels esdeveniments mostra dues característiques més (vegeu les taules 5 i 6). D'una banda, la seva baixa estacionalitat (no es distingeix gairebé una «temporada alta» d'una «temporada baixa», ja que es reparteixen força uniformement durant l'any). Aquesta tendència, així com el fet de concentrar-se en els caps de setmana (també regularment repartida durant tot l'any), es vinculen directament al fenomen de la fragmentació del temps de lleure que experimenta la nostra societat. D'altra banda, si bé per definició els esdeveniments tenen un caràcter efimer i limitat, s'observa que en molts casos es repeteixen en el temps i els llocs. És a dir, tenen continuïtat i es converteixen en oferta habitual de lleure, factor clau per a plantejar possibles estratègies turístiques de les destinacions basades en aquest tipus de recursos.

La promoció dels esdeveniments apunta una característica significativa (vegeu la taula 7). Es tracta, en les dues terceres parts, d'esdeveniments finançats per l'Administració local. Aquesta dada indica que, al marge del impacte econòmic potencial que generen, els esdeveniments tenen un valor simbòlic, social i polític per als organitzadors i participants que en justifica la subvenció.

Conclusions

Segons els resultats obtinguts en la recerca, es pot concloure que els municipis catalans tenen en els esdeveniments turístics

Taula 3. Distribució dels esdeveniments segons l'àmbit territorial, 2005

	Ciutats	%	Costa	%	Muntanya	%	Interior	%
Exposicions	14	25,5	2	5,7	0	0,0	1	3,1
Teatre	7	12,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Festes tradicionals	11	20,0	16	45,7	8	47,1	7	21,9
Música	6	10,9	3	8,6	2	11,8	2	6,3
Esport	0	0,0	7	20,0	2	11,8	0	0,0
Cinema	4	7,3	0	0,0	0	0,0	1	3,1
Festivals	1	1,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Fires	10	18,2	2	5,7	3	17,6	18	56,3
Esdeveniments especials	2	3,6	1	2,9	0	0,0	0	0,0
Gastronomia	0	0,0	4	11,4	2	11,8	3	9,4
Total	55	100,0	35	100,0	17	100,0	32	100,0

Font: Elaboració pròpia

Taula 4. Celebració d'esdeveniments tematitzats sobre l'època medieval a Catalunya, 2005

Localitat	Esdeveniment	Tipus	Edició
Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant	Mercat medieval	Mercat	10
Castelló d'Empúries	Festival «Terra de Trobadors»	Festival	12
Ripoll	Mercadal de Comte Guifré	Mercat	sd
Anglesola	Fira medieval	Fira	9
Bagà	Setmana medieval	Fira	sd
Guimerà	Mercat medieval	Mercat	9
Linyola	Mercat medieval	Mercat	sd
Montblanc	Setmana medieval	Fira	18
Calella	Fira medieval	Fira	8
Cardona	Fira medieval	Fira	sd
Súria	Fira medieval d'oficis	Fira	3
Salou	Mercat medieval	Mercat	5
Vic	Mercat medieval	Mercat	10

Font: Elaboració pròpia

Taula 5. Distribució dels esdeveniments segons la seva durada, 2005

Durada	%	
Entre 1 i 6 dies	596	61,51
Entre 7 i 29 dies	129	13,31
Entre 1 i 11 mesos	226	23,32
De 12 mesos o més	12	1,24
No consta	6	0,62
Total	969	100,0

Font: Elaboració pròpia

Taula 6. Distribució dels esdeveniments segons el semestre en què s'inicien, 2005

Semestre	Esdeveniments	%
Primer trimestre	245	27,16
Segon trimestre	270	29,93
Tercer trimestre	265	29,38
Quart trimestre	122	13,53
Total *	902	100,0

* No consten les activitats del 2005 iniciades durant el 2004

Font: Elaboració pròpia

Taula 7. Esdeveniments segons l'organisme que el promou, 2005

	Esdeveniments	%
Agrupacions culturals	71	13,3
Administració local i entitats de promoció econòmica	206	38,5
Entitats privades i mixtes	49	9,2
Patronats de turisme	106	19,8
Clubs esportius	8	1,5
Fires	69	12,9
Museus i teatres	26	4,9
Total	535	100,0

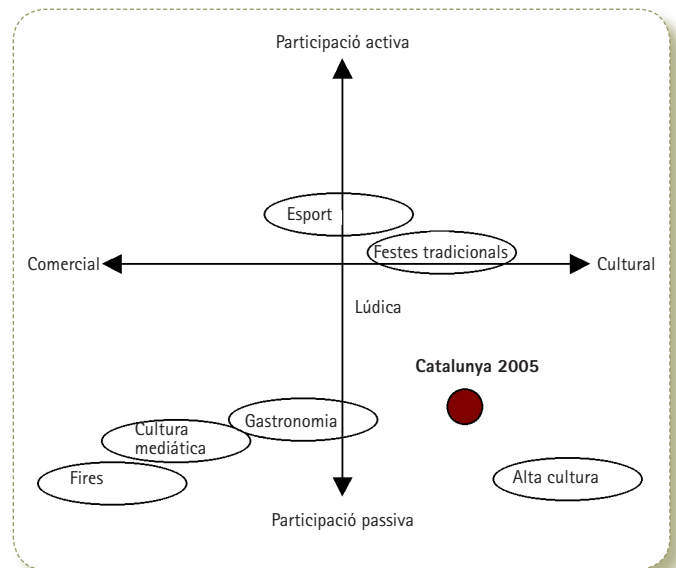
Font: Elaboració pròpia

i culturals un element molt important per a organitzar les estratègies turístiques, sobretot tenint-ne en compte la varietat, la singularitat, la distribució territorial i la capacitat desestacionalitzadora. No obstant això, es detecten alguns problemes de fons que poden dificultar la capacitat de generar impactes positius dels esdeveniments i sobre els quals caldrà reflexionar en un futur.

En primer lloc, malgrat que els esdeveniments existents avui dia prenguin en gran nombre la cultura i el patrimoni com a base i l'enorme potencial que això representa, cal tenir en compte que queden molts recursos d'aquest tipus per explotar turísticament o que encara no formen part de cap esdeveniment turístic.

En segon lloc, es detecta una elevada atomització, individualització i clonació de l'oferta d'esdeveniments turístics i culturals. En part això ha estat fruit de la recuperació espontània de festes i tradicions catalanes, però també ha estat la conseqüència de la manca de polítiques i estratègies que permetin unificar criteris, vincular ofertes similars (creació de xarxes, organització conjunta, etc.), o evitar l'excessiva repetició seriada. Per a evitar el perill de sobreoferta, caldria també començar a preparar mapes complets dels esdeveniments que ajudessin a confeccionar estratègies de turisme adaptades als diferents tipus de destinacions catalanes. Aquests mapes haurien de considerar no només el volum existent d'esdeveniments i la seva distribució, sinó també aspectes clau com l'accessibilitat a la demanda, la contigüitat, l'estacionalitat, la simultaneïtat o la difusió.

En tercer lloc, és interessant reflexionar sobre l'autenticitat de l'experiència turística aconseguida amb la celebració de l'esdeveniment. Alguns autors apunten que la major part dels esdeveniments que se celebren a Catalunya tenen a veure amb un factor de socialització, recuperació i potenciació de la cohesió col·lectiva (Richards *et al.*, 2007). Potenciar la dimensió turístic-

Font: Elaboració pròpia

Figura 2. Tipologia dels esdeveniments turístics culturals a Catalunya

ca de l'esdeveniment sense mantenir un equilibri amb l'aspecte anterior podria revertir en la festivalització de l'esdeveniment i perjudicar l'acte en termes d'autenticitat i d'identitat local.

Un quart problema es troba en la manca d'imaginació per a plantejar nous productes i en la repetició d'esquemes, tot i disposar d'una capacitat ingent de recursos patrimonials distribuïts pel territori. La incorporació d'elements de creativitat resulta essencial per a les estratègies de millora i diversificació dels esdeveniments (Prentice *et al.*, 2003).

En cinquè lloc, caldria vincular les estratègies específiques a la formulació d'objectius realistes de captació de públic potencial. Si la idea és donar resposta a les necessitats de la població local, la subvenció pública (total o parcial) podria ser suficient per a cobrir l'esdeveniment, però si es pretén generar oferta turística que permeti captar visitants i generar ingressos, la gestió dels esdeveniments hauria de procurar l'autosuficiència.

Finalment, caldria també considerar les TIC per a millorar diferents aspectes del desenvolupament d'esdeveniments i donar-los suport. L'ús de les TIC pot comportar millores en la valoració de l'experiència de la visita (Dero, 2002; Owen *et al.*, 2005) i aportar noves possibilitats en la presentació i interpretació. Malgrat això, una enquesta recent sobre l'ús de les TIC en la venda electrònica d'esdeveniments turístics i culturals a Catalunya detecta que encara queden importants llacunes per cobrir (González *et al.*, 2007).¹

El Pla estratègic de turisme de Catalunya (PETC) promou el reforçament de les estratègies vinculades a la història, al patrimoni i a la identitat catalana, a fi de millorar la competitivitat de les

1. Així, només un 58% de les organitzacions consultades havien creat un lloc web per a difondre l'esdeveniment, un 46% no tenien informació en idiomes estrangers i només en un 9% dels esdeveniments s'oferia la venda d'entrades per internet (González *et al.*, 2007).

<http://uocpapers.uoc.edu>

destinacions turístiques i potenciar l'emergència de nous espais turístics (PETC, 2006). Tanmateix, d'acord amb l'anàlisi efectuada, considerem que el producte de turisme d'esdeveniments a Catalunya encara sembla estar en fase emergent. Així ho indica la creació constant de nous esdeveniments i la concentració territorial, encara lluny d'afectar tot el territori. L'oferta existent es caracteritza per posar un marcat accent en la cultura i per proporcionar experiències contemplatives, possiblement més orientades a la socialització dels mateixos residents que a l'estructuració de productes adreçats als turistes (vegeu la figura 2). Tenint present aquest escenari evolutiu, és pertinent reclamar l'establiment de polítiques vinculades als esdeveniments turístics, per tal de dur a terme estratègies capaces de fomentar el desenvolupament local i urbà mitjançant aquest tipus de manifestacions turísticoculturals, així com d'afrontar els reptes i problemes detectats en el desplegament d'aquest tipus d'oferta.

Bibliografia:

- CHHABRA, D.; SILLS, E; CUBBAGE, F. (2003). «The Significance of Festivals to Rural Economies: Estimating the Economic Impacts of Scottish Highland Games in North Carolina». *Journal of Travel Research*. Vol. 41, pàg. 421-427.
- Pla estratègic de turisme a Catalunya 2005-2010* (2006). Barcelona: Departament de Comerç, Consum i Turisme.
- DERO, C. (2002) «L'événement et internet, un mariage d'intérêts». *Cahier Espaces*. Núm. 74, pàg. 160-166.
- FONT, J. (coord.) (2004). *Casos de turismo cultural*. Barcelona: Ariel.
- GETZ, D. (1993). «Festivals and special events». A: KHAN, M. A.; OLSEN, M. A; VAR, T. (eds.). *Encyclopedia of hospitality and tourism*. Nova York: Van Nostrand Reinhold. Pàg. 789-810.
- GETZ, D. (1997). *Event management and event tourism*. Nova York: Cognizant Communication.
- GONZÁLEZ, F.; MIRALBELL, O. (2007). *Enquesta sobre E-marketing en els esdeveniments de turisme cultural a Catalunya*. Document inèdit. UOC.
- GURSOY, D; KIM, K.; UYSAL, M. (2004). «Perceived impacts of festivals and special events by organizers: an extension and validation». *Tourism Management*. Vol. 25, pàg. 171-181.
- LITVIN, S.; FETTER, E. (2006). «Can a festival be too successful? A review of Spoleto, USA». *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. Vol. 18 (1), pàg. 41-49.
- Memòria del Fòrum Barcelona 2004*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- NICA, M.; SWAIDAN, Z. (2004). «Do special Events Matter? The case of Exhibitions». *Tourism Review*. Vol. 59 (2), pàg. 6-11.
- OWEN, R.; BUHALIS, D.; PLETINCKX, D. (2005). «Visitor's Evaluations of ICTs Used in Cultural Heritage». A: MUDGE, M.; RYAN, N.; SCOPINGNO, R. (eds.). *The 6th International Symposium on Virtual Reality, Archaeology and Cultural Heritage*. Pàg. 1-8.
- PRENTICE, R.; ANDERSEN, V. (2003). «Festival as creative destination». *Annals of Tourism Research*. Vol. 30 (1), pàg. 7-30.
- RICHARDS, G. (2001). *Cultural attractions and European tourism*. Wallingford: CAB International.
- RICHARDS, G.; CRESPI, M. (2007). «The meaning of cultural festivals. Stakeholders perspectives in Catalunya». *International Journal of Cultural Policy*. Núm. 13 (1), pàg. 103-122.
- RICHARDS, G.; WILSON, J. (2006). «Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture?». *Tourism Management*. Núm. 27, pàg. 1209-1223.
- RYAN, C. (1998). «Economic impact of small events: estimates and determinants. A New Zealand example». *Tourism Economics*. Vol. 4 (4), pàg. 339-352.
- SMITH, C.; JENNER, P. (1998). «The impact of festivals and special events on tourism». *Travel & Tourism Analyst*. Núm. 4, pàg. 73-91.
- TOHMO, T. (2005). «Economic impacts of cultural events on local economies: an input-output analysis of the Kaustinen Folk Music Festival». *Tourism Economics*. Vol. 11 (3), pàg. 431-451.
- WATT, D. (1998). *Event Management in Leisure and Tourism*. Harlow: Longman.
- WOOD, E. (2005). «Measuring the economic and social impacts of local authority events». *International Journal of Public Sector*. Vol. 18 (1), pàg. 37-53.

Esdeveniments culturals a les ciutats i les destinacions turístiques catalanes

Citació recomanada:

GONZÁLEZ, Francesc (2007). «Esdeveniments culturals a les ciutats i les destinacions turístiques catalanes». A: P. VIVAS, R. RIVERA i F. GONZÁLEZ (coords.). «Ciutats en la societat de la informació». [article en línia]. *UOC Papers*. Núm. 5. UOC [Data de consulta: dd/mm/aa]. <http://www.uoc.edu/uocpapers/5/dt/cat/gonzalez_francesc.pdf>

ISSN 1885-1541

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*UOC Papers*); no en feu un ús comercial; i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

<http://uocpapers.uoc.edu>

Esdeveniments culturals a les ciutats i les destinacions turístiques catalanes

Francesc González

Professor dels Estudis d'Economia
i Empresa de la UOC
fgonzalezre@uoc.edu

Francesc González és doctor en Geografia per la UAB i professor de la diplomatura de Turisme a la UOC. També és coordinador acadèmic del postgrau de Turisme cultural de la UOC. Ha publicat diferents llibres, capítols de llibre i articles en revistes especialitzades sobre turisme litoral, activitat turística i ordenació sostenible del territori, així com diferents materials didàctics universitaris sobre turisme. És investigador del grup de recerca d'anàlisi territorial i estudis turístics de la URV i del grup de recerca ONE (Observatori de la Nova Economia) dels Estudis d'Economia i Empresa de la UOC.

article

Dossier «Ciutats en la societat de la informació»

Mecanismes de videovigilància en la societat de la informació

Jesús Rojas

Data de presentació: juliol de 2007

Data d'acceptació: setembre de 2007

Data de publicació: octubre de 2007

Resum

Tant en la ficció com en la vida quotidiana, la capacitat de poder enregistrar tot el que es fa per poder donar fe del que es va fer és una possibilitat no gens remota. Amb l'ajuda de sistemes altament sofisticats, la mirada penetra cada vegada més a les nostres pràctiques socials. I les enregistra i emmagatzema perquè es puguin utilitzar més endavant. La subtileza del mecanisme és tal que hi contribuïm mitjançant l'ús que fem d'aquesta mateixa tecnologia; llavors registrem, fotografiem i gravem contínuament. En aquest sentit, per a l'Estat, el concepte de videovigilància constitueix un aparell de control que li permet donar compte de les maneres de fer que té la seva població.

També és veritat que l'ús i la implementació de sistemes de videovigilància en la societat actual semblen admetre's quan es tracta de salvaguardar la seguretat de la ciutadania, ja que confereixen veracitat als fets i permeten reconstruir la realitat. Però alhora, una segona mirada pot revelar que els esmentats sistemes poden respondre perfectament a una estructura, l'objectiu de la qual és la possibilitat d'establir un mecanisme de control dels habitants.

Paraules clau

videovigilància, individualització, panoptisme, poder

Abstract

Both in fiction and in everyday life, the ability to record everything that is done to be able to vouch for what happened is by no means a remote possibility. With the help of highly sophisticated systems, the camera penetrates our social practices more and more. And it records and stores them so that they can be used in the future. The subtlety of the mechanism is such that we contribute to it through the use we make of this very technology, as we continually record, take photographs and save. In this sense, the concept of video-surveillance constitutes a control device by the State to monitor the ways that its population has of doing things.

It is also true that the use and implementation of video-surveillance systems in today's society appears to be allowed in terms of ensuring people's safety as it drags veracity out of the events and enables reality to be reconstructed. But, at the same time, another look at it may reveal to us that these systems may respond perfectly to a structure aimed at the possibility of establishing a mechanism to control its inhabitants.

Keywords

video-surveillance, individualisation, panopticism, power

<http://uocpapers.uoc.edu>

Mecanismes de videovigilància en la societat de la informació

Font: <<http://www.superinventos.com/S130311.htm>>

Figura 1. Càmera Intemperie Color 0 Lux

Càmera en color de doble tecnologia que proporciona imatges en color quan hi ha suficient llum i imatges en blanc i negre quan no hi ha llum o n'hi ha poca. Gràcies a la seva torxa LED d'infraroigs i a la seva alta sensibilitat és capaç d'il·luminar objectes en total fosc a una distància de 10 a 15 metres.

El pintor necessita la mirada

Daniel Auteuil. *Conversaciones con mi jardinero* (2007)

Amb Polyx el videoporter cobra protagonisme i es fa mirar

Publicitat sobre els avantatges i polivalència d'un videoporter

Introducció

Davant del repte de trobar les empremtes del seu passat sota l'amenaça d'una vigilància total, globalitzada, permanent, Jason Bourne torna a l'acció. Travessa Londres, Nova York, Tànger, París, etc. davant de l'atenta mirada de les lents d'una infinitat d'aparells d'enregistrament i vigilància d'última generació. El mateix li passa a John McClane, que ha de fer cara a l'enemic tenint com a eina, entre altres coses, les àmplies possibilitats que proporciona la recerca i el rastreig d'informació mitjançant mòbils, càmeres de vídeo, càmeres web, etc.¹

Però no hi ha necessitat de fer referència a aquesta mena de guions ni de visualitzar-los, n'hi ha prou de mirar al voltant i segurament més d'una càmera de vídeo² ja haurà reconegut alguns dels nostres moviments i de les nostres operacions, que es troben degudament emmagatzemats en un arxiu.

També es pot fer referència a les últimes adquisicions en matèria de seguretat amb què compten ja algunes cases i ur-

banitzacions³ on ja es pot dormir amb tranquil·litat perquè es té la certesa de comptar amb aquests sistemes de seguretat tan sofisticats.

La idea que hi ha darrere d'aquest tipus d'instal·lacions de xarxa sense fils, seguretat domòtica i controls digitals és que els enregistraments que faciliten permeten tenir un ambient segur. Abans que res, s'ha sabut vendre la seguretat a qui és capaç de posseir els sistemes esmentats. Fins i tot, i de la manera més senzilla i immediata, les possibilitats que pot generar la pantalla del mòbil apunten també en aquest sentit: la transmissió a l'instant del moment en què ens trobem, les coordenades geogràfiques de la nostra posició, etc.

La percepció s'aguditzada i el detall es fa visible, ja que s'amplifica mitjançant el desenvolupament constant de la tecnologia. D'aquest desenvolupament se n'aprofita també l'Estat, que aguditzada així la seva percepció de la població, de manera que pot oferir resposta a les demandes, per exemple, en matèria de seguretat.

Es controla l'activitat i fins i tot l'absència d'aquesta activitat, així com les pràctiques socials dels subjectes, siguin cíviques o no –encara que les primeres interessin més, ja que així es justifica la despesa en matèria de seguretat que tenen actualment els estats.

La societat es torna disciplinada a poc a poc, ja que a més d'aparèixer noves lleis, codis i ordenances, els aparells jurídics, sanitaris, etc. poden recórrer als enregistraments de les pràctiques socials que duen a terme els habitants per poder executar no només un càstig o marcar una infracció, sinó justament per justificar el paper de l'Estat.

Michel Foucault va fer referència a un dispositiu disciplinari per poder exercir un control cada vegada més gran sobre els subjectes. Ara sembla que la tecnologia, en matèria de seguretat, dedica també esforços a obtenir un control molt més detallat.

La percepció

En la *Fenomenologia de la percepció* (1945), Maurice Merleau-Ponty descriu la percepció com un procés cognoscitiu que uneix moltes sensacions, enteses com a elements del coneixement.

Percebre implica, entre altres coses, distingir un objecte del subjecte i de la relació que pot tenir amb altres objectes i altres subjectes. La forma primigènica de vehicular la percepció esmen-

1. Els arguments són de dues pel·lícules que s'han estrenat durant les últimes setmanes, concretament *La jungla 4.0* i *El ultimátum de Bourne*. Però la ficció ho és cada vegada menys, ja que visualitzar els recorreguts que la gent fa o seguir el rastre d'algú és ara cada vegada més senzill. És com acudir al perpetu registre d'un viatge que mai no s'acaba, però que es pot precisar amb un marge mínim d'error.
2. De les que es troben a la part posterior del nostre ordinador o d'aquelles que ja estan instal·lades sense pudor i amb la conformitat de molta gent en ple carrer, sobre un edifici, prop d'una entitat bancària o al seu corresponent caixer automàtic. Tot moviment ha quedat degudament enregistrat.
3. N'hi ha prou de fer un tomb i mirar sense gaire deteniment alguns carrers, urbanitzacions i negocis per adonar-nos que els seus habitants han realitzat una gran inversió en matèria de seguretat: càmeres de vídeo permanentment activades, alarmes clarament senyalitzades, adhesius que avisen del servei i, per si no n'hi hagués prou, els serveis de seguretat inclouen també la presència física per dissuadir de realitzar hipotètics actes delictius.

<http://uocpapers.uoc.edu>

Mecanismes de videovigilància en la societat de la informació

tada és, per a Merleau-Ponty, l'ull pres com a centre d'una revisió de l'estat ontològic de l'esperit.

Aquest ull-objecte pot tenir el seu correlat en el subjecte entès com a mòdul diví d'una percepció universal. Aquesta perspectiva és la d'un saber que es pretén absolut atès que forma part d'allò que s'ha percebut.

Allò que es percep es pot enregistrar i emmagatzemar, ja que després es podrà utilitzar per a determinar les circumstàncies dels fets o bé per a reconstruir alguns esdeveniments. Tant les percepcions com els seus corresponents enregistraments són cada vegada més precisos, ara també poden ser immediats i fins i tot poden arribar a ocupar molt menys espai. Allò que és percebut s'enregistra i s'emmagatzema i servirà per donar fe del que hagi ocorregut.

Per això, actualment, assistim a una cultura de la visió, tal com Martin Jay (1986, 1993) proposava en la seva introducció a la *Modernidad y hegemonía de la visión*. Aquest autor també considerava que per a aquelles persones que hi podem veure, la visió és, de totes les formes de percepció, la més predominant i la que pot determinar en gran manera la nostra vida diària. La cultura occidental, continua aquest autor, ha estat dominada per un paradigma "ocularcentrista": la visió ha generat i interpretat el coneixement, la veritat i la realitat.

Des de ja fa temps, aquesta idea de visió ha passat a ser, mitjançant el paper que ha tingut la tecnologia, una eina extraordinàriament eficaç, no solament per a la producció del coneixement, sinó també per a un exercici clarament decantat cap a les institucions i l'Estat. I a aquest control també s'hi han sumat les diferents institucions i la societat en el seu conjunt: guarderies que ofereixen un servei de vigilància permanent als pares i mares, que segurament se sentiran més segurs si de tant en tant poden fer una ullada als seus fills i filles i, sobretot, a la manera com se'ls educa. Fa aproximadament un any, apareixia als diaris una nota referent a la possibilitat remota que les aules de les universitats s'equipessin adequadament amb tecnologia suficient per poder comprovar així la tasca docent: la tasca del professorat d'universitat podria vigilar-se.

I una altra forma menys aterridora, però igualment eficaç: l'empleat de banca, només teclejant l'ordinador, pot accedir al rastre que hem anat deixant al nostre pas durant l'acte simple d'abonar els nostres consums i dietes amb una targeta de crèdit. Se'ns veu, se'ns sent, se'ns enregistra, se saben els nostres gusts. Caldria preguntar a Bourne la manera de defugir els controls esmentats.

Una imatge excepcional

Monitorar l'espai que no percebem a l'instant és avui una necessitat que moltes famílies i molts negocis pel que sembla comparteixen. Mitjançant un sistema integral de seguretat cada vegada

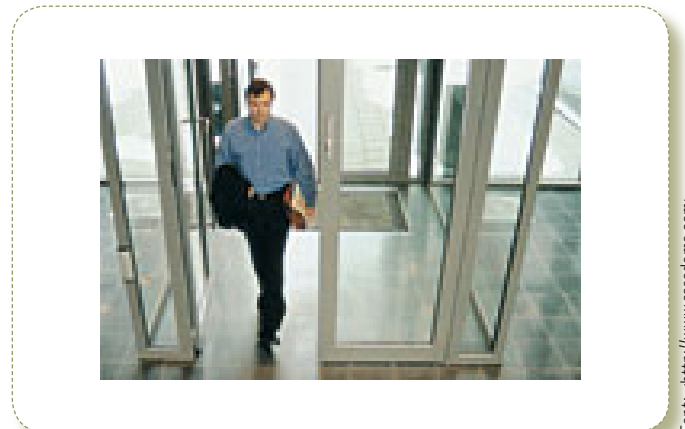
Font: <<http://www.casadomo.com>>

Figura 2. Càmera de xarxa

La càmera de xarxa inclou un sensor d'1,3 megapíxels que proporciona imatges clares, nítides i perfectes per a la identificació d'objectes i persones. L'objectiu d'alta qualitat utilitza un iris de tipus DC per a millorar la profunditat de camp i protegir el sensor en escenes molt il·luminades. La resolució en megapíxel permet controlar amb gran detall zones importants com entrades i caixes.

més complex podem tenir constància d'activitats paral·leles, de sortides i arribades de persones a les nostres llars. Els sistemes esmentats fins i tot ens poden avisar d'absència d'activitat (com, per exemple, els sistemes de monitoratge per a les habitacions de les criatures que poden avisar de salts en la respiració, del tipus de plor, etc.). També es pot tenir coneixement, sempre que algú s'hagi quedat a casa, de si no ha tingut lloc cap activitat en un determinat interval de temps. Aquest simple fet pot ser una indicació –i d'això avisaria l'equip del mateix sistema de seguretat– que ha passat alguna cosa: una caiguda, un accident o alguna cosa molt pitjor.

Tenir coneixement de situacions com les anteriors és possible mitjançant el registre permanent amb un sistema de videovigilància. En alguns casos, simplement cal activar algun botó, fer clic a l'ordinador o activar alguna càmera de vídeo en concret.

Les imatges, els avisos, etc. queden enregistrats en el sistema de seguretat en forma de missatges de text, SMS, correus electrònics, avisos a telèfons fixos i mòbils. Mitjançant aquests aparells, fins i tot es pot accedir a zones específiques que s'hagin sotmès a vigilància, com racons específics dels habitatges i negocis o bé carrers, túnels, ponts, etc. Es pot accedir a aquests espais, es pot programar, posar en marxa i fins i tot detenir el tipus de vigilància que es desitgi.

Ens referim sens dubte a un complex sistema de videovigilància que avui dia sembla guanyar més i més adeptes.

Accedir a aquest tipus de sistemes és relativament senzill (el cost és potser una de les dificultats principals), ja que entre les opcions que es presenten hi ha la possibilitat d'incorporar el sistema de visió i vigilància a través de pantalles TFT, la qual cosa proporciona al sistema la funció de visió i vigilància juntament amb la capacitat de controlar diverses càmeres simultàniament: control

<http://uocpapers.uoc.edu>

Mecanismes de videovigilància en la societat de la informació

de persianes, calefacció, aire condicionat, tendals, etc. forma part de la intervenció que es pot dur a terme als habitatges i edificis.

De la mateixa manera, els controls són més intuïtius i ofereixen menús més complets. Els controls remots, per internet, s'encarregaran de mantenir l'ordre i la seguretat de l'espai que es desitgi, a més de proporcionar millores gràcies a imatges més nítides i de més qualitat. En una paraula, imatges excepcionals ben enregistrades.

El sistema també pot oferir prestacions de commutació i transmissió de vídeo analògic (vídeo compost) a través dels sistemes integrats. Commutació d'entrades de vídeo analògic, visió simultània en un mateix monitor i sortides de vídeo per visualitzar en TV. Així mateix, també podem visualitzar imatges en color, visió nocturna i molts elements més.⁴

El control com a procediment d'individualització

Michel Foucault va encertar a referir-se a aquella tecnologia desenvolupada entre els segles XVI i XIX, l'objectiu de la qual era el control dels subjectes: la inspecció dels individus no ha de cessar i la mirada és pertot arreu en moviment (Foucault, 1976; 1980).

D'aquesta manera es poden vigilar els desordres, els lladronis, els saqueigs, les malalties i les epidèmies. Actualment, les policies científiques, els pèrits i fins i tot els agents bancaris recorren a les tecnologies més sofisticades per poder reconstruir els fets repassant els nostres moviments i accions. Així compten amb els elements suficients per poder resoldre alguns casos o simplement reconstruir una versió dels fets.

La societat disciplinària, assenyalava Foucault, es va inventar al segle XIX i al segle que vivim actualment s'ha perfeccionat en les seves formes més variades i més nítides. Un artífex de la disciplina actual és, segurament, el que es basa en els resultats que proporciona el mecanisme de la videovigilància.

El dispositiu disciplinari i de control a què Foucault feia referència és, com tothom sap, la figura del panòptic, un mecanisme arquitectònic en què l'enregistrament d'allò que és patològic

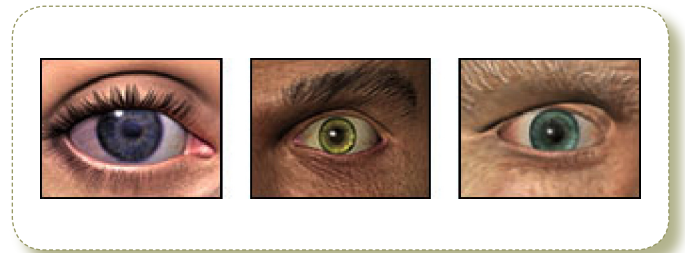
Font: <<http://www.4bytes.com>>

Figura 3. Les aplicacions de «Dosch Textures: Human Eyes»

La tecnologia de la visualització té com a artífex i punt de partida la pròpia mirada.

ha de ser constant i centralitzat, això és, la vigilància ha de ser permanent per tal d'aconseguir informes continus de les activitats que s'hi duen a terme i així poder determinar les causes dels comportaments i explicar els esdeveniments.⁵

La disposició analítica de l'espai que es desprèn del projecte del panòptic parla del reagrupament i de la disposició dels seus elements i del coneixement tant d'allò que l'integra com de les superfícies en les quals es donen les relacions.

En realitat, el panòptic és un laboratori de poder que permetrà resoldre els problemes de vigilància. I la ciutat que es vol governar com un territori n'és l'arquetip. Conté també la ciutat aquest tipus de tecnologies que institucionalitzen la mirada? N'hi ha prou a mirar al voltant per adonar-nos que sí que es troba adequadament equipada per dur a terme una vigilància minuciosa.

Quina explicació podria tenir el fet que les ciutats comptin ara amb sistemes de televisió que assegurin una vigilància permanent als carrers, ponts, carreteres, túnels i fins i tot als serveis públics com el transport? Ens assegurin precisament aquesta vigilància?

En aquest mateix sentit, ja fa temps que es va instaurar a Londres un sistema de verificació de cobrament del peatge per accedir als carrers d'aquesta ciutat. Els usuaris de l'automòbil no sabien si serien sorpresos sense pagar aquest peatge, estaven insegurs, podien arriscar-se a entrar a la ciutat sense pagar,⁶ però hi havia nombroses càmeres de vídeo que els recordava (i els recorda) que el fet que els sorpreguessin sense pagar podia ser motiu d'una infracció. L'important aquí no és que es pagui o

4. A la ciutat de Vic hi ha un projecte realitzat per l'empresa instal·ladora de Vic Comercial Electrònica d'Osona, especialitzada en el disseny i execució de projectes relatius a la funcionalitat dels habitatges mitjançant la incorporació de sistemes de videovigilància: seguretat i confort són elements clau d'aquest tipus de projectes. A continuació, es resumeixen algunes de les funcions que es poden executar ja als habitatges: alarmes antiintrusió, alarmes tècniques, alarmes de seguretat personal –model Powermax de Visonic–, gestió de càmeres mitjançant el servidor de càmeres Felxwatch, circuit de videovigilància, simulació de presència, visualització videoporter Comelit –control d'obertura i tancament de portes–, tramesa d'avisos, control, des de l'interior de l'habitatge i des de l'exterior, d'electrodomèstics gamma Serve@home, agenda de telèfons: missatges interns i dates d'interès, accés a internet des de pantalla de televisió sistema Dilartec® Avanza, execució d'ambients i escenes des de diferents comandaments de control, execució d'ambients i escenes mitjançant el mòdul GSM de l'alarma; control d'il·luminació, rec, calefacció, persianes i Foscurits (Junstrand, 2007).

5. L'espai tancat que representava el panòptic era, per a Foucault, l'espai ideal on els moviments més petits estaven controlats, ja que s'hi registrava fins i tot «els fins detalls de l'existència». Darrere d'aquest dispositiu disciplinari es podia llegir l'obsessió dels «contagis», de la pesta, de les revoltes, dels crims, de la vagància, de les desercions, dels individus que apareixen i desapareixen, viuen i moren en el desordre (Foucault, *op. cit.* pàg. 201).

6. En aquest sentit resulta curiosa la similitud que existeix amb el mecanisme del panòptic, ja que els presoners mai no arribaven a tenir la certesa de ser observats o ser vigilats perquè no podien ratificar la presència del guàrdia. Aquest guàrdia, en canvi, podia observar quan volgués, només havia de mirar i la disposició arquitectònica del mecanisme s'encarregava de la resta.

no, sinó que existeixi el temor a ser sorprès i les conseqüències d'aquest temor: el control del comportament.

«El panòptic ha de ser entès com un model generalitzable de funcionament; una manera de definir les relacions de poder amb la vida quotidiana [...] és el diagrama d'un mecanisme de poder referit a la seva forma ideal [...], una figura de tecnologia política que es pot i que s'ha de desprendre de tot ús específic [...] és un tipus d'implantació dels cossos en l'espai [i] és aplicable a tots els establiments on, en els límits d'un espai que no és gaire ampli, calgui mantenir sota vigilància cert nombre de persones» (Foucault, 1976, pàgs. 208-209).

El projecte del panòptic obeeix a un principi bàsic que Foucault (1976) entén com la visibilitat total dels cossos, dels individus i de les coses. Aquest projecte, que es concreta en poder «dividir l'espai i deixar-lo obert alhora», va sorgir del projecte de l'arquitectura hospitalària del segle XVIII que va intentar institucionalitzar la mirada, és a dir, recrear un espai que permetés fer visibles els cossos, observar-los, però que procurava alhora evitar-ne el contacte, que podria equivaler a contagi. En matèria de seguretat, la videovigilància institucionalitza, mitjançant la tecnologia, la mirada.

Tanmateix, què és exactament el panòptic? «Conegut n'és el principi: a la perifèria, una construcció en forma d'anell; al centre, una torre, amb amples finestres que s'obren a la cara interior de l'anell. La construcció perifèrica està dividida en cel·les, cada una de les quals travessa tota l'amplada de la construcció. Tenen dues finestres, una que dona a l'interior, corresponent a les finestres de la torre, i l'altra, que dona a l'exterior, permet que la llum travessi la cel·la d'una banda a l'altra. N'hi ha prou llavors situant un vigilant a la torre central i tancant a cada cel·la un boig, un malalt, un condemnat, un obrer o un escolar. Per l'efecte del contrallum, es poden percebre des de la torre, retallant-se perfectament sobre la llum, les petites siluetes captives a les cel·les de la perifèria [...]» (Foucault, 1976: pàgs. 203-204).

La tecnologia del panòptic divideix l'espai i assegura la vigilància mitjançant l'efecte de la visibilitat. Amb això s'obre, es possibilita, el lloc del registre del saber. El seu procediment òptic permet exercir fàcilment el poder, ja que els individus o la població en general es converteixen en l'objectiu de dominació.

De l'anterior hem de quedar-nos amb la idea que el panòptic serveix a Foucault (1998) per parlar de l'espai com una tecnologia que serveix per establir un vincle molt important entre el saber i el poder mitjançant la vigilància.

El panòptic també és un dispositiu que produeix cossos dòcils, ja que la incertesa que produeix una vigilància perpètua permet modificar el comportament i intentar encarrilar la conducta des-

viada. Així, doncs, el panòptic implica una implantació dels cossos en l'espai creat per a tals finalitats. Per tant, podríem afirmar que les nostres ciutats, els carrers de les quals travessem, on vivim, etc. obeeixen al mateix principi del qual va sorgir el panòptic. Els sistemes de videovigilància que vetllen per la seguretat de la ciutadania tant en el terreny físic com en el virtual mantenen el circuit de la vigilància i el control i poden orientar el tipus de comportaments que es desitgen.

Al marge dels beneficis aconseguits amb el control esmentat, els esquemes disciplinaris també produeixen esquemes d'exclusió, ja que a més de detectar els esdeveniments, s'aconsegueix una millor distribució del normal i l'anormal, de l'ordre i el desordre. Tot dispositiu disciplinari, com el de videovigilància, es disposa entorn de l'anormal, per marcar-lo i posteriorment modificar-lo.

El poder disciplinari que implica el control dels individus també s'explica, s'executa i instrumentalitza mitjançant les pràctiques governamentals, és a dir, la *biopolítica*, mentre que l'exercici de racionalitzar els fenòmens que afligeixen la societat també es nodreix dels aparells de videovigilància.

Són temes propis del govern aquells que afecten la seva població, com la salut, la higiene, l'economia i la seguretat, entre moltes altres. Encara que també són temes de la pròpia població, ja que és la població qui en determinats moments exigeix a l'Estat la ràpida resolució d'alguns dels problemes que més l'afecten.

Entre aquests problemes, és notable l'impacte que té des de fa ja un temps la seguretat ciutadana, que, juntament amb alguns aspectes relacionats amb el civisme, han provocat que la societat vagi admetent, no sense cert recel, la incorporació a l'espai públic de controls mitjançant l'ús de càmeres de vídeo, que poden donar fe d'allò que passa als carrers: desordres públics, robatoris i crims, i fins i tot la determinació d'una infracció de trànsit.⁷

El tema de la seguretat té un paper molt important actualment –només cal observar i, sobretot, patir l'estricta control a què ens hem de sotmetre cada vegada que volem viatjar amb avió–, des dels punts de vista econòmic i polític.

Això fa pensar en el paper que veritablement poden tenir les instàncies de l'ordre en una societat. La policia o *Polizei-wissenschaft* és una institució que sorgeix en relació amb aquesta tècnica governamental, l'objectiu de la qual és fer-se càrrec dels problemes de la població. En aquest sentit, es pot afirmar que la policia i fins i tot la medicina i la ciència instrumentalitzen els deures de l'Estat amb la seva població en facilitar l'escrutini de les accions, dels costums i de l'activitat de la població.

En matèria de seguretat, queda clar el paper que exerceixen els grups policials equipats avui en dia, amb prou tecnologia per

7. N'hi ha prou a recordar a la vista dels fets, les imatges mostrades en vídeo del cas Tous o de la dona que va ser apallissada i gravada per les càmeres d'un caixer automàtic. La implementació de radars a les vies públiques, carreteres, autopistes, platges, aeroports, etc. demostren l'alt grau de penetració d'aquests mecanismes.

<http://uocpapers.uoc.edu>

Mecanismes de videovigilància en la societat de la informació

salvaguardar la seguretat esmentada. La videovigilància s'ha convertit en un mecanisme de control cada vegada més utilitzat.

L'àmbit de la biopolítica és l'urbà i el global. Però ara ja no es porta a terme únicament en els espais tancats, ja que els seus nous espais de dominació i control s'han estès al cibernom, on és possible un seguiment ajustat dels moviments dels individus mitjançant els registres informatitzats que van deixant al seu pas a les xarxes de la informació.⁸ I l'orientació del seu comportament per mitjà de tecnologies derivades de la mercadotècnia. Aquesta aproximació es dona una altra vegada quan la gestió econòmica tendeix a confondre's amb la política a causa de la potència incrementada de la mercaderia com a mitjancer social principal i de la interiorització de la lògica capitalista en els hàbits d'extenses capes socials.

Algunes consideracions finals

Les tècniques de govern per donar compte de les pràctiques socials dels seus habitants s'han instrumentalitzat de tal manera que cada moviment, pas, operació i acció que executem queden degudament enregistrats i emmagatzemats en algun arxiu.

Els relats que acompanyen les històries de ficció encaixen perfectament en qualsevol història quotidiana. En l'espai urbà, en un miting, prop d'una institució bancària, als hospitals, presons, estacions, aeroports i autopistes. Sota els ponts i al costat dels edificis. A la web i fins i tot als llocs més recòndits. A tot arreu és possible trobar avui dia les restes i els rastres que deixa qualsevol persona.

Bé és cert que en molts casos el registre del rastre esmentat es pot utilitzar en el nostre propi benefici, però alhora hem d'admetre que els controls disciplinaris de les institucions, mitjançant l'adveniment de la tecnologia, s'han regenerat i han assolit un alt nivell de sofisticació.

Els equips, els sistemes i els mecanismes s'han modernitzat i ara el panòptic no necessita la figura del vigilant. La visualització en forma tecnològica ha creat una xarxa a què usuaris i habitants contribueixen mitjançant la creació i el manteniment d'aquest espai en què es fan perpètuament visibles.

La videovigilància és justament l'artífex de la disciplina que, sota els procediments de l'Estat en matèria de «resolució dels problemes de la seva població», ha anat introduint la manera d'observar, sense perdre un sol detall, les nostres activitats més quotidianes. La mirada adequadament equipada en matèria tecnològica continua sent capaç de contribuir amb el més mínim detall a la reelaboració dels fets i les circumstàncies.

Referències bibliogràfiques

- FIRENZE, A. (2007). *El problema de la percepción y la fenomenología de Merleau-Ponty* [en línia]. <<http://www.scb-icf.net/nodus/059MerleauPonty.htm>>
- FOUCAULT, M. (1976). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*. Mèxic: Siglo XXI, 1988.
- FOUCAULT, M. (1980). «El ojo del poder. Entrevista con Michel Foucault». A: J. BENTHAM. *El panóptico*. Barcelona: Ed. La piqueta.
- JAY, M. (1993). *Downcast Eyes: the Denigration of Vision in Twentieth Century French Thought*. Berkeley: University of California Press.
- JAY, M. (1986). «In the Empire of the Gaze: Foucault and the Denigration of Vision». A: D. COUZENS (ed.). *Foucault: A Critical Reader*. Oxford: Basil Blackwell.
- JUNESTRAND, S. (2007). *Proyecto Hogar Digital DiLartec*. <<http://www.casadomo.com>>
- MERLEAU-PONTY, M. (1975). *Fenomenología de la percepción*. Barcelona: Península.
- SEGURITAS DIRECT (2007). *Alarmas y cámaras de videovigilancia para hogar y negocio*. <<http://www.securitasdirect.es>>

Citació recomanada:

ROJAS, Jesús (2007). «Mecanismes de videovigilància a la societat de la informació». A: P. RIBAS, R. RIBERA i F. GONZÁLEZ (coords.). «*Ciutats en la societat de la informació*» [article en línia]. *UOC Papers*. Núm. 5. UOC.

[Data de consulta: dd/mm/aa].

<<http://www.uoc.edu/uocpapers/5/dt/cat/rojas.pdf>>

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*UOC Papers*); no en feu un ús comercial; i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

8. Per exemple, una publicitat en matèria de videovigilància adverteix que les nostres alarmes poden comunicar-se directament amb l'usuari/a a través del mòdul parla/escolta. Podem parlar amb vostè i escoltar el que realment ocorre a la seva llar o al seu negoci sense falses alarmes. Securitas-direct. A: <<http://www.securitasdirect.es>>.

Jesús Rojas

Professor associat de Psicologia social
(Universitat Autònoma de Barcelona)
Consultor dels Estudis de Psicologia
i Ciències de l'Educació de la UOC
jrojasar@uoc.edu

Doctor en Psicologia social (Universitat Autònoma de Barcelona). És professor associat de Psicologia social a la Universitat Autònoma de Barcelona, professor consultor dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la UOC (àrea de psicologia social) i professor del màster d'Investigació en psicologia social (Universitat Autònoma de Barcelona). Actualment és membre del grup de recerca sobre Ciutats en la Societat de la Informació i el Coneixement (URBSIC) de l'IN3. Les seves temàtiques d'interès són la teoria de la ciutat, de l'espai en el context de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació.

<http://uocpapers.uoc.edu>

article

Dossier «Ciutats en la societat de la informació»

Eines bibliogràfiques per a passejar per la ciberciutat actual

Óscar López

Data de presentació: juliol de 2007
 Data d'acceptació: setembre de 2007
 Data de publicació: octubre de 2007

Resum

Des de la seva definició inicial, la ciberciutat s'ha interpretat freqüentment com un espai urbà fictici, allunyat de les nostres pràctiques quotidianes actuals, i també com una realitat suplementària i afegida a la «veritable ciutat». Amb aquesta revisió volem mostrar que potser la ciberciutat –formada per nous espais, tecnologies i pràctiques socials– no es troba tan lluny. Això queda reflectit en un ampli ventall de llibres que, des de diferents disciplines i posicions teòriques, expliquen com són les ciutats del present, amb l'auge de les noves tecnologies com a teló de fons. Fem una tria d'algunes de les obres sobre la ciberciutat amb un propòsit doble: d'una banda, que aquesta exposició sobre la ciberciutat convidi a passejar-s'hi d'una manera diferent –potser tenint més present que aquesta desdibuixa els límits entre allò que és real i allò que és virtual–; i de l'altra que, des d'un punt teòric i metodològic, aquests conceptes i textos es converteixin en eines elementals per a analitzar i observar l'espai urbà contemporani.

Paraules clau

ciberciutat, ciberespai, TIC, mobilitat, pràctiques socials urbanes

Abstract

Since its initial definition, the cybercity has frequently been interpreted as a fictional urban space, far removed from our current everyday practices, and also as a supplementary reality, added to the «real city». In this revision, we aim to show that perhaps the cybercity –comprising new spaces, technologies and social practices– is not so far away. This is reflected in an extensive range of books which, from different disciplines and theoretical positions, explain what today's cities are like, with the rise in new technologies forming a backdrop. We have selected some of these works on the cybercity with a dual aim in mind: on the one hand, that this explanation of the cybercity invites you to walk through it in a different way –perhaps more aware of how this blurs the limits between what is real and what is virtual– and, on the other, that, from a theoretical and methodological point, these concepts and texts become fundamental tools for analysing and observing the contemporary urban space.

Keywords

cybercity, cyberspace, ITC, mobility, urban social practices

La ciberciutat és una ciutat de ficció on conflueixen dos conceptes: d'una banda, el «ciberespai», que en defineix el medi «físic»; i de l'altra, el «cibernauta» que en defineix els habitants. Els teòrics de la ciberciutat acostumen a referir-se al primer com una nova «manera d'estar» i al segon com un nou tipus d'ésser humà.

Glosario, Centro Andaluz de Arte Contemporáneo (2007)

Introducció

La primera referència al terme *ciberespai* es troba a la novel·la de ficció *Neuromancer* (Gibson, 1984). En aquell moment, l'autor

descriu aquest concepte com quelcom semblant a una realitat virtual, com una realitat paral·lela en contraposició a la realitat física i en el fons, «efectivament real». L'habitant d'aquest espai en xarxa s'anomena *cibernauta* –un ésser meitat digital i meitat orgànic– que es connecta a l'ordinador mitjançant pròtesis biotecnològiques. Això provoca que el cibernauta amplii les seves capacitats humanes i, en certa mesura, «travessi» les barreres que separen la realitat en línia de la fora de línia per a capbussar-se en el ciberespai on viu i reviu un conjunt d'experiències urbanes. Aquesta visió coincideix, per tant, amb la definició amb què comença aquest article: una definició que interpreta la ciberciutat com un espai urbà fictici, allunyat de la nostra pràctica

<http://uocpapers.uoc.edu>

Eines bibliogràfiques per a passejar per la cibercitad actual

quotidiana a les ciutats contemporànies, i també com una realitat suplementària i afegida a la «veritable ciutat».

Amb aquesta petita revisió volem mostrar que potser la cibercitad no es troba tan lluny, encara que per definir-la ens hi haguem d'aproximar des d'altres punts de vista. Una de les primeres aportacions en aquest sentit es troba al llibre *Cybercities. Visual Perception in the Age of Electronic Communication* (Boyer, 1996). L'autora hi explora la relació entre l'experiència temporal i espacial dels usuaris de la ciutat i l'espai imaginari que els usuaris de la informació mediatitzada per ordinador exploren. Estableix, per tant, una analogia entre la xarxa computacional i la ciutat a partir de com els usuaris organitzen l'espai, de com estableixen rutines amb els webs navegant per l'espai virtual i de com construeixen els seus mapes cognitius. S'interpreta, doncs, la cibercitad com una societat urbana on, sense adornar-nos-en, passem, instantàniament, d'una xarxa a una altra, d'una realitat (presencial) a una altra (virtual).

Per fer-ho usem diferents mitjans tecnològics: de comunicació (telèfon mòbil, ordinadors, PDA, etc.), de localització (GPS, mapes en línia), de transport (que han augmentat la interconnexió dels espais urbans), etc.; però, sobretot, incorporem noves practiques socials que fan cada vegada més difús aquest salt suposat entre les dues realitats (virtual i presencial). En definitiva, com afirma Ascher (2004, pàg 357), «els mitjans de transport i comunicació permeten canviar el camp social», en una mena d'hipertexts en els quals cada paraula proporciona sentits diversos quan es relaciona amb altres paraules del text. Gràcies a aquest conjunt de connexions i interseccions podem dir «que la ciutat contemporània està imbricada (més que en qualsevol altre moment) amb la tecnologia. La tecnologia envaeix i mediatitza els aspectes arquitectònics, econòmics, comunicatius i polítics de les ciutats» (Rojas *et al.*, 2007, pàg.121).

Una cibercitad caracteritzada i definida amb aquestes paraules no solament desdibuixa els límits entre la realitat en xarxa i la presencial, sinó que també esmicola les diferències que hi ha entre les diferents disciplines que centren el seu focus d'atenció a les urbs en el context de la societat de la informació. Així, doncs, la cibercitad present, de la qual som cibernautes amb cert grau d'expertesa en funció del tipus de noves tecnologies que usem, no es pot analitzar ni observar des d'una única perspectiva –com tampoc no som capaços de passejar, fer un volt, caminar d'una única manera per les nostres ciutats. Això queda reflectit en el conjunt de llibres que, des de diferents punts de vista (sociologia, arquitectura, psicologia, economia, etc.) expliquen com són les cibercitats del present, amb l'auge de les noves tecnologies com a teló de fons.

A les pàgines següents fem una tria de les obres sobre la cibercitad que ens han semblat més interessants, ja que cada

autor escollit mostra la seva particular visió sobre les cibercitats en què vivim i, sobretot, perquè amb la seva reflexió se'n explicita l'estreta relació entre les ciutats, les persones que les habiten i les noves tecnologies.

Visions de les cibercitats

William Mitchell és un dels autors que més ha reflexionat sobre la interrelació entre les persones, les ciutats i les noves tecnologies, a partir d'una sèrie de llibres dels quals destaquem, per ordre d'aparició, *City of Bits* (1995), *e-topia* (1999), *ME++* (2003) i *Placing Words* (2005).¹

A *City of Bits: Space, Place, and the Infobahn* (1995), l'autor explora els nous paradigmes que s'estan aplicant en la construcció del ciberespai i analitza diferents espais que no tenen cap similitud amb les arquitectures convencionals i les practiques socials que s'hi donen. Aquestes practiques, que ja no es limiten a un espai geogràficament acotat, afecten doncs el disseny de la mateixa ciutat (per exemple, la distinció entre espai públic i privat), però també la identitat, les relacions personals i l'àmbit laboral. Així doncs, els fragments electrònics, digitals i virtuals conformen també les parts físiques de la ciutat: les edificacions s'han transformat en una mena de programari, a partir de les noves aplicacions que l'autor analitza, i que ja són una constant en la nostra vida diària.

Mitchell, a *e-topia: Urban Life, Jim—But Not As We Know It* (1999), s'imaginava una cibercitad que s'està construint en el present. Tal i com ens explicava, «El sistema digital de telecomunicacions serà per a les ciutats del segle XXI allò que els canals i la força del treball van ser per a Amsterdam, Venècia i Suzhou, allò que les vies, travesses i trens de vapor van ser per a l'Oest americà, allò que els túnels del metro van ser per a Londres, allò que el motor de combustió interna i l'autopista de formigó van ser per a les zones suburbanes del sud de Califòrnia i allò que l'electrificació i l'aire condicionat van ser per a Phoenix». (Mitchell, 1999, pàg. 19–20). A *e-topia*, tanmateix, l'arquitectura està evolucionant de tal manera que es connecta, que es relaciona, que s'imbrica directament amb nosaltres i entre diferents espais, i acaba configurant nous espais arquitectònics en una transformació que es regeix per una sèrie de principis (Mitchell, 1999; García, 2004): la desmaterialització (desaparició d'algunes activitats físiques i substitució pels seus equivalents virtuals), la desmobilització (substitució electrònica d'operacions que abans comportaven desplaçaments), el funcionament intel·ligent (espais que interactuen entre si i amb els seus habitants), personalització en massa (sistemes personalitzats col·lectius de serveis) i transformació suau (dels nous espais en funció dels principis

1. La reflexió de Mitchell no només queda emmarcada en aquestes obres. Podeu consultar més informació sobre l'autor a: <<http://web.media.mit.edu/~wjm/>>.

previs). En definitiva, la realitat e-tòpica es caracteritza «pels fluxos d'informació (i no l'acumulació d'objectes); la connectivitat a tots els nivells (i no la centralitat geogràfica); i la gestió intel·ligent» (López *et al.*, 2006, pàg.19).

A *Me++: The Cyborg Self and the Networked City* (2003), Mitchell aprofundeix en la idea que les noves tecnologies i la interconnexió global estan modificant d'una manera radical els nostres espais urbans, però també els nostres cossos i identitats i sobretot, les nostres pràctiques socials. Les tecnologies es poden veure, doncs, com a extensions del cos humà, dins d'una realitat en la qual la distinció entre espais virtuals i presencials és cada vegada menys clara. Encara que habitem en un món que, teòricament, cada cop té menys límits entre les diferents realitats urbanes, socials i econòmiques, aquesta interconnexió també mostra una nova, i no sempre desitjada, realitat urbana que facilita el control social. Això requereix una reflexió constant sobre les implicacions morals i ètiques de la constitució d'aquests espais i les pràctiques que hi duem a terme, per tal d'aprofitar, també, les noves possibilitats de comunicació i participació social.

El darrer llibre que ha publicat Mitchell és *Placing Words* (2005). En aquesta obra, l'autor se centra en la producció de significats i els fluxos d'informació que travessen les ciutats contemporànies. Una interconnexió social i semàntica emergent, cada vegada més complexa, que reconfigura l'espai urbà i que exemplifica a partir de diferents assaigs curts: propostes de reconfiguració d'espais existents, descripcions de personatges urbans o evolucions de pràctiques socials que existien prèviament.

Seguint en el context anglosaxó, Stephen Graham *et al.*, amb *Splintering Urbanism: Networked Infrastructures, Technological Mobilities and the Urban Condition* (2001), aporten una perspectiva crítica sobre les infraestructures que interconnecten les ciutats actuals. Des de múltiples punts de vista i amb un enfocament global, els autors proposen que les xarxes de comunicació, les infraestructures de mobilitat i les noves tecnologies, cada vegada més imbricades en els espais urbans, no sempre impliquin cohesió urbana i territorial. Graham *et al.* analitzen els principis planificadors que hi ha al darrere d'aquestes infraestructures i també els efectes sociopolítics que produeixen. Utilitzant diferents disciplines (urbanisme, arquitectura, geografia, sociologia, etc.), intenten mostrar els límits i efectes de la segregació i segmentació dels espais urbans, i com aquests es veuen afectats en termes d'accés als recursos.

Anys més tard, Steve Graham recopila, a *The Cybercities Reader* (2004), un conjunt de reflexions que es converteixen en una eina teòrica imprescindible per a analitzar tot allò que té relació amb les ciutats i les noves tecnologies –quines practiques socials generen, quins canvis en els espais urbans comporten i com tot això necessita noves aproximacions a allò que és urbà. En termes generals, en aquesta obra es reflexiona sobre la forma física, social i econòmica de la ciberciutat, s'intenta anar més enllà de les visions parcials i reflectir els efectes que a la pràctica

es donen en diferents espais urbans concrets i els factors que hi intervenen. Alhora, proposa que les pràctiques associades a les noves tecnologies no són un afegit a la realitat urbana actual, sinó pràctiques eminentment urbanes, les quals descriu a partir de diferents processos (el comerç, la guerra, el teletreball, el control, els cossos, etc.) i de diferents ciutats (Lima, Amsterdam, Melbourne, etc.).

Més recentment, Mimi Sheller *et al.*, en el seu llibre *Mobile Technologies of the City* (2006), compilen un grup d'estudis de cas (Viena, Liverpool, Bristol, Londres, Tokio, París, Los Angeles i Hong Kong) que s'aproxima a les pràctiques de mobilitat actuals des de noves perspectives teòriques. Això permet una visió de la ciutat global contemporània, però contextualitzada en aspectes i espais concrets que també visibilitzen les diferents pràctiques socials associades a la tecnologia i com aquestes es relacionen amb les infraestructures que possibiliten la mobilitat. El llibre examina com les tecnologies mòbils emergents s'imbriquen i afecten les realitats urbanes (moviment, desigualtat i exclusió social, control, etc.). En definitiva, a *Mobile Technologies of the City* es destaca l'increment del moviment mediatitzat per les noves tecnologies com un factor de fluctuació dels aspectes socials i econòmics de les ciutats.

Finalment, destaquem *On the Move: Mobility in the Modern Western World* (2006), escrit per Tim Cresswell. En aquest llibre l'autor aprofundeix en el concepte de mobilitat, des d'una perspectiva històrica i urbanística i el relaciona no només amb la presència de les noves tecnologies, sinó també amb la idea mateixa de la modernitat. Ho fa des d'una perspectiva que explora les tensions entre el control i l'acotament d'espais i la sensació de llibertat que proporcionen els nous mitjans de transport i de comunicació, mostrant que no sempre les majors possibilitats d'interconnexió i mobilitat en garanteixen un accés igualitari i per tant, no es tradueixen en una major llibertat.

A la literatura en castellà realcem la visió de la ciberciutat de Carlos García Vázquez. A través del seu text, *Ciudad hojaldré* (2004), analitza com la cultura urbana està modificant-se en l'inici del nou segle. Amb el subtítol *Visiones urbanas del siglo XXI*, introdueix una ciutat formada per diverses capes que no comprenen una única forma de mirar-la, sinó més aviat múltiples punts de vista, convergents o divergents.

Les diferents visions (l'autor en proposa quatre) apareixen al text vinculades a les disciplines que han fet les principals aportacions de les quals han sorgit (història, economia i sociologia, ciència, filosofia i, finalment, tecnologia). Al mateix temps, i transversalment, aquestes disciplines són travessades per l'urbanisme i l'arquitectura, per donar compte dels efectes que el conjunt de realitats socials estan tenint a la ciutat. D'aquesta manera, el primer capítol, guiat per la història, introdueix la visió culturalista de la ciutat; la visió sociològica –segon capítol– proposa una aproximació des de l'economia i la sociologia; el tercer capítol combina ciència i filosofia per a oferir una visió organici-

ta de la ciutat; finalment, la visió tecnològica, ve guiada per les disciplines tècniques. Aquí, però, no finalitza la seva aproximació a la ciutat. Si les quatre visions que acabem de descriure ja ens aporten moltes eines per mirar les urbs, encara les esmicola més per analitzar, en detall, alguns efectes urbans. El resultat és la presentació de dotze ciutats que componen les capes de la *ciudad hojaldre*: la ciutat de la disciplina, la ciutat planificada, la ciutat posthistòrica, la ciutat global, la ciutat dual, la ciutat espectacle, la ciutat com a natura, la ciutat dels cossos, la ciutat viscuda, la ciberciutat i la ciutat xip.

Reflexió final: actualitzant el diccionari de la ciutat

De la lectura dels llibres que acabem de presentar, però també d'altres escrits que no hem pogut mostrar en aquest article, atesa la limitació d'extensió,² sobresurten una sèrie de termes que s'incorporen al diccionari de la ciutat com, per exemple, autopia, *buffer city*, ciutat anàloga, ciutat corredor, ciutat «donut», ciutat genèrica, ciutat nòmada, *disurbia*, *edge city*, *fantasy city*, heteròpolis, heterotopia, *hub city*, metàpolis, nociutat, *post-it city*, postmetrópolis, privatopia, *sim city*, surfurbia, tecnòpolis, telèpolis, etc.³

Tots aquests conceptes, que actualitzen el nostre vocabulari, expressen metàfores i perspectives teòriques que tracten d'aproximar-nos a les realitats urbanes actuals i a les pràctiques socials que s'hi donen i que les conformen. Al llibre *Paseando por la ciberciudad* (López et al., 2006) vam intentar, d'una banda, recollir algunes d'aquestes aportacions i posar-les en relació amb eines d'investigació que es poden utilitzar per abordar aquestes noves realitats; de l'altra, vàrem mostrar exemples concrets d'interrelació entre espais urbans, pràctiques socials i noves tecnologies (identitat, territorialitat, simulació, memòria, comunicació, mobilitat, etc.). Finalment, vàrem constatar la necessitat d'un treball (encara incomplet) de definició i aprofundiment teòric en els conceptes que utilitzem per a analitzar les ciberciutats contemporànies.

A *Paseando por la ciberciudad* (López et al., 2006), proposàvem la idoneïtat del concepte *ciberciutat* per a donar compte d'algunes de les transformacions que els espais i les pràctiques urbanes estan i estem experimentant. Ho fèiem a partir de la proposta de Graham (2004, pàg. 43-44), que afirma que: «la ciberciutat facilita capturar les interconnexions híbrides i "sociotècniques" dels nous mitjans de comunicació, i les espacialitats i mobilitats de la vida urbana contemporània, en els seus aspectes físics,

socials, econòmics i culturals»; permet observar paral·lelament les materialitats canviants, les relacions socials i els mitjans de comunicació, i com aquests canvis s'expressen en diferents llocs; emfatitza el paper de la tecnologia i el seu coneixement en l'economia capitalista internacionalitzada; i proposa una investigació interdisciplinària, crítica i multidimensional, per a canviar aquestes realitats urbanes i les idees sobre allò que la ciutat pot ser actualment. Podem considerar, doncs, la ciberciutat com un espai urbà en el qual les dimensions de temps i espai de la ciutat tradicional es modifiquen i reconstrueixen per l'impacte de les noves tecnologies que ja no només són i funcionen a la ciutat (com es proposa des d'algunes aproximacions teòriques), sinó que la configuren envaint totes les activitats que s'hi desenvolupen (treball, oci, residència). En definitiva, cal evidenciar que la ciberciutat no és el «mirall» de les pràctiques socials generades en la ciutat «física», ja que no es tracta, com afirma Wakabayashi (2002, pàg. 15), de si la ciberciutat és «real» en el sentit ordinarri, sinó de si més accions socials i relacionals s'hi integren, de si les seves conseqüències es converteixen, indubtablement, en reals i corpòries i, per tant, la ciberciutat és perfectament real, en tant que practicada.

Així, doncs, el propòsit de compartir i seleccionar aquesta literatura urbana ha estat doble: d'una banda, que aquesta exposició sobre la ciberciutat convidi, d'ara en endavant, a passejar-s'hi d'una manera diferent –potser tenint més present la imbricació entre les noves tecnologies, les persones i el context urbà–; i de l'altra que, des d'un punt teòric i metodològic, aquests conceptes i textos es converteixin en eines elementals per a analitzar i observar l'espai urbà contemporani.

Llibres ressenyats

- CRESWELL, T. (2006). *On the Move: Mobility in the Modern Western World*. Londres: Routledge.
- MITCHELL, W. J. (2005). *Placing Words: Symbols, Space, and the City*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- MITCHELL, W. J. (2003). *Me++: The Cyborg Self and the Networked City*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- MITCHELL, W. J. (1999). *e-topia: Urban Life, Jim—But Not As We Know It*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- MITCHELL, W. J. (1995). *City of Bits: Space, Place, and the Infobahn*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- GARCÍA, C. (2004). *Ciudad hojaldre. Visiones urbanas del siglo XXI*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili.

2. Entre altres: Castells i Hall (1994), Echeverría (1994, 2000), Amendola (2000), Wheeler, Aoyama i Warf (2000), Wakabayashi (2002), Azua (2004), Muñoz (2004), Galindo (2005) i Vivas et al (2005).

3. Per a una breu definició d'alguns d'aquests termes, vegeu: Centro Andaluz de Arte Contemporáneo (2007) *Glosario | Atributos urbanos*. [Article en línia] <<http://www.atributosurbanos.es/glosario/>>.

<http://uocpapers.uoc.edu>

Eines bibliogràfiques per a passejar per la ciberciutat actual

- GRAHAM, S.; MARVIN, S. (2001). *Splintering Urbanism: Networked Infrastructures, Technological Mobilities and the Urban Condition*. Nova York: Routledge.
- GRAHAM, S. (ed.) (2004). *The Cybercities Reader* [en línia]. Londres: Routledge. [Data de consulta: 3 de setembre de 2007]. <http://www.geography.dur.ac.uk/information/staff/personal/graham/pdf_files/18.pdf>
- LÓPEZ, O.; VIVAS, P.; ROJAS, J. [et al.] (2006). *Paseando por la ciberciudad. Tecnología y nuevos espacios urbanos*. Barcelona: Editorial UOC.
- SHELLER, M.; URRY, J. (2006). *Mobile Technologies of the City*. Londres: Routledge.
- ECHEVERRÍA, J. (1994). *Telópolis*. Barcelona: Destino.
- ECHEVERRÍA, J. (2000). *Un mundo virtual*. Madrid: Plaza & Janés.
- GALINDO, J. (2005). «La ciberciudad. Una visión de lo social y lo urbano desde la cibernética, la sistémica y la comunicología». *ANDAMIOS Revista de Investigación Social*. Vol.I, núm. 2, pàg. 149-172.
- GIBSON, W. (1984). *Neuromancer*. Nova York: Ace Books.
- LÓPEZ, O.; VIVAS, P. (2006). «Metrópolis y tecnología: nodos de conexión». A: LÓPEZ, O.; VIVAS, P.; ROJAS, J. [et al.]. *Paseando por la ciberciudad. Tecnología y nuevos espacios urbanos*. Barcelona: Editorial UOC. Pàg. 9-40.
- MITCHELL, W. (1999). *e-topia: Urban Life, Jim—But Not As We Know It*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- MUÑOZ, F. (2004) *UrBANALització. La producció residencial de baixa densitat a la província de Barcelona, 1985-2001*. Tesi doctoral dirigida pels doctors Ignasi de Solà-Morales i Rosa Ascón. Presentada al Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- ROJAS, J.; PELLICER, I.; SANTORO, V. [et al.] (2007). «@City: lecturas tecnológicas de Barcelona» [article en línia]. *Athenea Digital*. Núm. 11, pàg. 114-131. <<http://psicologiasocial.uab.es/athenea/index.php/athenea-Digital/article/view/384/329>>
- VIVAS P.; MORA, M.; VIDAL, T. [et al.] (2005). *Ventanas en la ciudad: observaciones sobre las urbes contemporáneas*. Barcelona: Editorial UOC.
- WHEELER, J. O.; AOYAMA, Y.; WARF, B. (2000). *Cities in the Telecommunications Age: The Fracturing of Geographies*. Londres: Routledge.
- WAKABAYASHI, M. (2002). «Urban Space and Cyberspace: Urban Environment in the Age of Media and Information Technology». *International Journal of Japanese Sociology*. Tokio: Blackwell. Núm. 11.
- AMENDOLA, G. (2000). *La ciudad postmoderna. Magia y miedo de la metrópolis contemporánea*. Madrid: Celeste Ediciones.
- ASCHER, F. (2004). «Multi-mobility, Multispeed Cities: a Challenge for Architects, Town Planners and Politicians». A: Antoni Font (ed.). *The explosion of the City, Morphologies, Observations and Motions*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, pàgs. 352-363.
- AZÚA, F. (2004). *La arquitectura de la no ciudad*. Pamplona: Universidad Pública de Navarra.
- BOYER, M. C. (1996). *Cibercities. Visual Perception in the Age of Electronic Communication*. Nova York: Princeton Architectural Press.
- CASTELLS, M.; HALL, P. (1994). *Tecnópolis del mundo: la formación de los complejos industriales del siglo XXI*. Madrid: Alianza.
- Centro Andaluz de Arte Contemporáneo (2007). *Glosario | Atributos urbanos*. [Article en línia] [Data de consulta: 15 de setembre de 2007]. <<http://www.atributosurbanos.es/glosario/>>

Referències bibliogràfiques:

Citació recomanada:

LÓPEZ, Ó. (2007). «Eines bibliogràfiques per a passejar per la ciberciutat actual». A: P. RIBAS, R. RIBERA i F. GONZÁLEZ (co-ords.). «Ciutats en la societat de la informació» [article en línia]. *UOC Papers*. Núm. 5. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa]. <<http://www.uoc.edu/uocpapers/5/dt/cat/lopez.pdf>>
ISSN 1885-1541

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*UOC Papers*); no en feu un ús comercial; i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Óscar López

Becari FPU-MEC. Departament
d'Antropologia Social i Cultural (UAB)
oscarlcat@gmail.com

Llicenciat en Antropologia Social i Cultural per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i en Psicologia per la Universitat d'Oviedo. Becari FPU del Departament d'Antropologia Social i Cultural de la UAB i doctorant en Antropologia Social i Cultural en aquesta universitat, en la qual està desenvolupant investigació etnogràfica sobre ciutat, immigració i salut. Membre del grup d'investigació GRAFO (UAB) i URBSIC (IN3). Entre les seves últimes publicacions, destaquen la col·laboració en els llibres *Ventanas en la ciudad: observaciones sobre las urbes contemporáneas* (2005) i *Paseando por la ciberciudad: nuevas tecnologías y espacios urbanos* (2006), editats per l'Editorial UOC, i altres publicacions relacionades amb la seva investigació.